

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΠΡΥΤΑΝΕΙΑ ΚΩΝΣΤ. ΚΑΡΑΒΑ

Η ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ Η ΑΡΣΙΣ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ

ΛΟΓΟΣ ΡΗΘΕΙΣ ΤΗ: 30^ῃ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1950
ΕΝ ΤΗ: ΜΕΓΑΛΗ: ΑΙΘΟΥΣΗ: ΤΩΝ ΤΕΛΕΤΩΝ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΟΡΤΗΝ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΙΕΡΑΡΧΩΝ
ΚΑΤ' ΕΝΤΟΛΗΝ ΤΗΣ ΣΥΓΚΛΗΤΟΥ

ΥΠΟ

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ

ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

ΤΗΣ ΓΕΝ. ΕΚΚΛ. ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΕΝ ΤΗ: ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ: ΣΧΟΛΗ:

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

1950

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΠΡΥΤΑΝΕΙΑ ΚΩΝΣΤ. ΚΑΡΑΒΑ

Η ΚΑΘΟΛΙΚΗ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ ΚΑΙ Η ΑΡΣΙΣ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ

ΛΟΓΟΣ ΡΗΘΕΙΣ ΤΗ: 30^η ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 1950
ΕΝ ΤΗ: ΜΕΓΑΛΗ: ΑΙΘΟΥΣΗ: ΤΩΝ ΤΕΛΕΤΩΝ
ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΟΡΤΗΝ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΙΕΡΑΡΧΩΝ
ΚΑΤ' ΕΝΤΟΛΗΝ ΤΗΣ ΣΥΓΚΛΗΤΟΥ

ΥΠΟ

ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ Ι. ΚΟΝΙΔΑΡΗ

ΤΑΚΤΙΚΟΥ ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ

ΤΗΣ ΓΕΝ. ΕΚΚΛ. ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΕΝ ΤΗ: ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ: ΣΧΟΛΗ:

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

1950

ΤΩ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΩ ΘΡΟΝΩ
ΤΗΣ ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΩΣ ΑΣΚΗΣΑΝΤΙ ΤΗΝ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΤΗΤΑ ΕΝ ΤΗ ΠΡΑΞΕΙ
ΜΕΤΑ ΒΑΘΥΤΑΤΗΣ ΕΥΛΑΒΕΙΑΣ

ΑΦΙΕΡΟΙ

Ο ΓΡΑΨΑΣ

Θεοφιλέστατε, *

Κύριε Ὑπουργέ,

Κύριε Πρύταμι,

Κύριε Νομάρχα,

Κύριε Δήμαρχε,

Κυρίες καὶ Κύριοι,

Παρακληθεὶς ὑπὸ τῆς Πανεπιστημιακῆς Συγκλήτου νὰ εἶπω τὸν προσή-
κοντα λόγον εἰς τὴν ἐορτὴν τὴν ὁποίαν ἄγει ἀπὸ δικτῶ αἰώνων ἡ Μία
Ἀγία Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία ἡμῶν, τιμῶσα ταῦτοχρόνως τὴν
μνήμην τῶν τριῶν μεγάλων πατέρων καὶ Οἰκουμενικῶν διδασκάλων: Βασιλείου
τοῦ Μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, μετὰ
τοῦ ἐορτασμοῦ τῶν ὁποίων ὀρθῶς συνεδυσάσθη καὶ τὸ μνημόσυνον τῶν εὐερ-
γετῶν καὶ καθηγητῶν τοῦ Α' Πανεπιστημίου τοῦ Βορ. Ἑλληνισμοῦ, ὡς ὑπο-
στηρικτῶν καὶ μυστῶν τῆς τε ἐπιστήμης καὶ τῆς ἑλληνοχριστιανικῆς Παι-
δείας, λυποῦμαι, διότι ὁ χρόνος ὃν εἶχον εἰς τὴν διάθεσίν μου ἥτο ἀνεπαρκὴς
διὰ νέαν ἐπεξεργασίαν τοῦ λίαν γνωρίμου θέματος «Χριστιανισμός καὶ Ἑλλη-
νισμός». Σκοπός μου δὲν θὰ ἦτο βεβαίως νὰ ὑποτυπώσω τὴν ἐξωτερικὴν
Ἱστορίαν τῶν σχέσεων τούτων (¹) οὔτε νὰ ἐκθέσω τοὺς δεσμοὺς Ἐκκλησίας
καὶ Ἑλληνισμοῦ ἀπὸ τῆς ἀρχαιότητος μέχρι σήμερον, διότι τὰ σημεῖα ταῦτα
ἀπετέλεσαν τὸ ἀντικείμενον πολλῶν ὁμιλιῶν, ἐκφωνηθεισῶν ἐν τῷ παρελ-
θόντι κατὰ τὴν εὐσημον ταύτην ἡμέραν τοῦ ἐορτασμοῦ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκ-
κλησίας καὶ τῆς Παιδείας. Ἀναμφιβόλως οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι κατὰ τὸν δ'
αἰῶνα ἐπέθεσαν ἀνεξάλειπτον τὴν προσωπικὴν αὐτῶν σφραγίδα, διὰ τῆς γο-
νίμου καὶ μεθοδικῆς τῶν σκέψεως, ἐπὶ τῶν δεσμῶν Ἐκκλησίας καὶ ἀνθρω-
πιστικῶν γραμμάτων καὶ διὰ τοῦτο ἀπετέλεσαν ἔργον αἰώνιον, ἐφ' ὅσον συνέ-
δεσαν ὀριστικῶς τὸν Οἰκουμενικὸν Χριστιανισμὸν πρὸς τὸν κλασικὸν καὶ
τὸν Οἰκουμενικὸν Ἑλληνισμόν.

Τὸ ἔργον τοῦτο τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν καὶ Οἰκουμενικῶν διδασκάλων
ὡς αἰώνιον πρότυπον θὰ τιμᾶται, ἐφ' ὅσον θὰ ὑπάρχουν ἐν τῷ κόσμῳ Χρι-
στιανικαὶ Ἐκκλησίαι, καὶ θὰ καρποφορῇ, ἐφ' ὅσον θὰ ζῇ ἐν αὐταῖς ὡς ζωο-
γόνος αὔρα τὸ πλατωνίζον καὶ διὰ τοῦτο γόνιμον πνεῦμα τῶν μεγάλων Πα-
τέρων καὶ διδασκάλων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας τοῦ γ', τοῦ δ' καὶ τοῦ ε'
αἰῶνος.

*) Παρέστη ὁ θεοφ. Ἀπαμείας κ. Σπυρίδων Συνοδινός, ἐκπροσωπῶν τὸν ἀσθε-
νοῦντα Παναγιώτατον Μητροπολίτην Θεσσαλονίκης κ. Γεννάδιον.

Παρά ταῦτα τὸ πρόβλημα τῆς συνδέσεως Χριστιανισμοῦ καὶ Ἑλληνισμοῦ δὲν ἐμελετήθη εἰσέτι παρ' ἡμῖν κατὰ τε τὴν οὐσίαν, τὴν ἔκτασιν καὶ ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς οὐσίας τοῦ ἀρχικοῦ Χριστιανισμοῦ (μέχρι 70 μ. Χ.).

Ἡ μελέτη τῆς ιστορικοδογματικῆς ταύτης πλευρᾶς τοῦ προβλήματος τῶν σχέσεων Χριστιανισμοῦ καὶ Ἑλληνισμοῦ ἀποτελεῖ σοβαρώτατον καθήκον ἐπιβαλλόμενον ἰδίᾳ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Θεολογίαν, ὁφείλουσαν ν' ἀπαντήσῃ εἰς τὴν περιώνυμον θέσιν τοῦ Harnack, ἰσχυρισθέντος ὅτι διὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ παρεμορφώθη ἡ οὐσία τοῦ ἀρχικοῦ Χριστιανισμοῦ (²). Ἡ θέσις αὕτη εἶναι σφαλερά, ἀλλ' ἡ ἀπόδειξις τῆς σφαλερότητος ἀπαιτεῖ καὶ χρόνον καὶ ἱκανότητα καὶ μόχθον πολύν.

Ἐνεκα τοῦ λόγου τούτου ὑπέλαβον ὡς σκόπιμον νὰ ἐξετάσω μίαν οὐχὶ πολὺ γνωστήν, πλὴν σπουδαίαν καὶ βαρυσήμαντον, πλευρὰν ἐκ τοῦ βίου καὶ τῆς ποικίλης δράσεως τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, σχετιζομένην πρὸς τὴν σύγχρονον Ἐκκλησίαν μας, διότι πιστεύω, ὅτι τὸ ἄριστον μνημόσυνον τῶν μεγάλων προγόνων εἶναι τὸ νὰ διατηροῦν οἱ ἀπόγονοι ἐν τῇ ζωῇ σταθερῶς ἀλλὰ καὶ μετ' εὐλαβείας καὶ βαθείας συναισθήσεως τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς τάσεις τῆς μεγάλης κληρονομίας, πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς τῶν ἐορταζομένων προγόνων. Ἡ περίκλειος ῥῆσις «ἀνδρῶν ἀγαθῶν ἔργῳ γινομένων ἔργῳ καὶ δηλοῦσθαι τὰς τιμὰς» ἔχει αἰωνίαν ἀξίαν (³). Καὶ οἱ τρεῖς ἱεράρχαι τῆς ἀγωνιζομένης Καθολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ δ' αἰῶνος ὑπῆρξαν ἔργῳ ἀγαθοί. Διὰ ταῦτα ἀκριβῶς φρονοῦμεν, ὅτι ἀρμόζει εἰς τὴν σημερινὴν ἐπὶ τῇ μνήμῃ τῶν τριῶν ἱεραρχῶν ἐορτῇ τὸ θέμα: *Ἡ Καθολικὴ Ὁρθοδοξία τοῦ Ἑλληνισμοῦ ὡς ἐφανερώθη αὕτη μέχρι καὶ τῆς ἄρσεως τοῦ Βουλγαρικοῦ Σχίσματος, κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1945.* Ἐν τῇ ἐρευνῇ τοῦ πρωτοτύπου τούτου ζητήματος δύναται, ὡς πιστεύω, νὰ καταδειχθῇ ὡς ἄριστα πῶς ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία, ὡς Καθολικὴ Ὁρθόδοξος (⁴) διετήρησε σταθερῶς καὶ παρὰ τὰς περιπετείας καὶ πτώσεις τὰς θεμελιώδεις ἀρχὰς καὶ τάσεις τῆς μεγάλης ἑλληνοχριστιανικῆς κληρονομίας τῶν ἐορταζομένων Πατέρων, κυρίων ἐκπροσώπων καὶ συνθεμελιωτῶν τῆς ἀκμῆς τῆς ἀρχαίας Ἀποστολικῆς καὶ Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Βεβαίως ὑπῆρξαν ἢ ἀκριβέστερον ἀπέβησαν ταχέως οἱ τρεῖς Οἰκουμενικοὶ διδάσκαλοι, ἀλλὰ πρὸ παντὸς ὑπῆρξαν Ἱεράρχαι τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ δ' αἰῶνος, ἔχοντες βαθυτάτην συνείδησιν τῆς ἀποστολῆς τῆς Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας. Σκοπός μου εἶναι νὰ ἐκθέσω εἰς γενικωτέρας γραμμὰς ὑπὸ ποῖον πνεῦμα ἔδρασε καὶ δρᾷ ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία, ὡς Οἰκουμενικὴ καὶ ἐν τούτῳ εἶναι σύμφωνον πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν Πατέρων. Ἔργον ἄλλως τε τῆς Γεν. Ἱστορίας δὲν εἶναι μόνον ἡ ἀναπαράστασις τῶν δεσμῶν Ἱστορίας καὶ Ζωῆς (⁵), ἀλλὰ καὶ ἡ ἀποκάλυψις τῆς ἐκάστοτε δυμῶμεως τοῦ διὰ τῆς Ἱστορίας δημιουργηθέντος ἀντικειμενικοῦ πνεύματος. Καὶ ἡ Ἐκκλησία ἐκπροσωπεῖ τὸ διαρκέστερον καὶ ἰσχυρότερον, ἀλλὰ καὶ θεῖον, ἀντικειμενικὸν πνεῦμα ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ (⁶).

Ἡ συσχέτισις αὕτη δὲν εἶναι ἴσως εἰς τοὺς πολλοὺς προφανής, ἐφ' ὅσον ἐσυνηθίσαμεν μέχρι τοῦ νῦν, ὀρθῶς βεβαίως, ἅφ' ἑνὸς μὲν νὰ ἐορτάζωμεν ἐν τῷ προσώπῳ τῶν τριῶν μεγάλων ἱεροφαντῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὸν ἁρμονικὸν σύνδεσμον καὶ τὴν καλλιέργειαν τῶν ἀνθρωπιστικῶν γραμμάτων (') καὶ τῆς ἑλληνικῆς σοφίας καὶ χάριτος μετὰ τῆς ὑπερφουῦς ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως, ἅφ' ἑτέρου δὲ ἔχομεν δικαίως ἐθισθῆναι νὰ ἐξυμνῶμεν τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν ὡς Ἐκκλησίαν ἐθνικὴν, ἐπειδὴ Ὁρθοδοξία καὶ Ἑλληνισμὸς εἶναι ἔννοιοι ἀχώριστοι καὶ βίωμα ἰσχυρὸν διὰ πᾶσαν γνησίως ἑλληνικὴν καρδίαν καὶ διάνοιαν.

Α'.

Ἀφ' οὗτου ἀπὸ τοῦ θ' αἰῶνος ἡ ἀντίθεσις τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς πρὸς τὴν Λατινικὴν Δύσιν, ἡ ἐκπηγάσασα κατὰ κύριον λόγον ἀπὸ τὴν διαφορὰν Ἑλληνικοῦ καὶ Ῥωμαϊκοῦ πνεύματος (*), ἐξεδηλώθη μὲν εἰς τὸ πολίτευμα τῆς Ἐκκλησίας προσέλαβεν ὁμως ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον δογματικὸν χαρακτῆρα διὰ τοῦ τονισμοῦ τῶν λεπτομερειῶν δογματικῶν διαφορῶν τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐπεκράτησεν ὁ χαρακтерισμὸς τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ὡς Ὁρθοδόξου. Ἀλλ' ὁ ἱστορικὸς αὐτὸς τίτλος ἀπετέλεσε τὴν εἰδοποιὸν διαφορὰν τοῦ χαρακтерισμοῦ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς, τῆς μὲν ἡμετέρας τονιζούσης ὀρθῶς, ὅτι εἶναι ὀρθόδοξος Καθολική, τῆς δὲ Δυτικῆς ἰσχυρίζομένης ἀπλῶς, ὅτι εἶναι Καθολική, ἐνῶ πράγματι κατέστη ἀπὸ τοῦ 200 περίπου μέχρι τοῦ ιθ' αἰῶνος εἰς μίαν ἄκρως ἐνδιαφέρουσαν ἐξέλιξιν Ῥωμαιο-καθολική (*).

Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ἐμμένει ἔκτοτε σταθερῶς εἰς τὴν ἀπόφασιν αὐτῆς νὰ παραμείνῃ κατὰ τε τὴν οὐσίαν, τὴν ζωὴν, τὰς προθέσεις καὶ τὰσεις αὐτῆς ὡς ἡ Ἐκκλησία τῶν 8 πρώτων αἰώνων (10), ὡς καθίδρυμα δῆλον ὅτι πνευματικὸν καὶ οἰκουμενικόν, ἔχον κατὰ βάσιν δημοκρατικὸν πολίτευμα (11), ἀνεξάρτητον κατ' ἀρχὴν καὶ διάφορον τοῦ Κράτους οὐσίαν καὶ διὰ τοῦτο ξένην πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ τὴν κοσμικοποίησιν τῆς ἐννοίας τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία διεμορφώθη ἐν τῇ Δύσει, οἶονεὶ ὡς προέκτασις τῆς Ῥωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ νομικοῦ καὶ αὐταρχικοῦ Ῥωμαϊκοῦ πνεύματος καὶ τῶν συνθηκῶν, αἵτινες ἐπεκράτησαν ἐκεῖ ἀπὸ τοῦ γ' αἰῶνος μέχρι κυρίως τοῦ ιστ' (ἥτοι τῆς ἐν Τριδέντῳ Συνόδου). Ὅθεν εἶναι εὐεξήγητον διατὶ ἐν τῇ ἑλληνικῇ Ἀνατολῇ τὸ φιλελεύθερον οἰκουμενικὸν πνεῦμα, παρὰ τὰς περιπετείας τῶν χρόνων καὶ τὴν πῶσιν τῆς ἐκκλησιαστικῆς παιδείας, οὐδέποτε ἐξέλιπε. Τοῦτο τὸ πνεῦμα διετύπωσε κατὰ τρόπον κλασικὸν ὁ εἰς τῶν ἐορταζομένων πατέρων, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, λέγων· «φιλοσόφει μοι περὶ κόσμου ἢ κόσμων, περὶ ὕλης καὶ ψυχῆς, περὶ λογικῶν φύσεων βελτιόνων τε καὶ χειρόνων, περὶ ἀναστάσεως, κρίσεως, ἀνταποδόσεως, Χριστοῦ

παθημάτων, ἐν τούτοις γὰρ καὶ τὸ ἐπιτυχάνειν οὐκ ἄχρηστον καὶ τὸ διαμαρτάνειν ἀκίνδυνον» (12).

Ἐν τῇ πραγματοποιήσει τῶν ἀρχῶν τούτων καὶ ὡς ἐκδήλωσιν τῶν ἐσωτάτων αὐτῆς προθέσεων δέον νὰ κατατάξωμεν καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἱεράρχας τιμὴν, ἣν ἰδιαζόντως ἀπονέμει ἡ καθ' ἡμᾶς Ὁρθόδοξος Ἀνατολή. Διότι πράγματι οἱ τρεῖς φωστῆρες τῆς τρισηλίου Θεότητος ὑπῆρξαν μετὰ τοῦ Ἀθανασίου τοῦ Μεγάλου, τοῦ Γρηγορίου Νύσσης καὶ τοῦ Ἀλεξανδρείας Κυρίλλου οἱ κυριώτεροι ἐκπρόσωποι τῆς ἀκμῆς τῆς ἀρχαίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐφ' ὅσον ὡς οἰκουμενικοὶ διδάσκαλοι καὶ ὡς δεξιοὶ τῆς Ἐκκλησίας οἰακοστρόφοι ὑπετύπωσαν ὡς ἄριστα, διὰ τε τῆς γραφίδος τοῦ λόγου καὶ τοῦ βίου, τὰς ἀρχὰς καὶ τὸ πνεῦμα, ὅπερ δέον νὰ ἀρχῇ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία ὡς ἡ Μία Ἀγία Καθολικὴ καὶ Ἀποστολικὴ Ἐκκλησία ἠνδρώθη ἐν τῷ Οἰκουμενικῷ Ἑλληνισμῷ μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Μεγάλου Ἰουστινιανοῦ καὶ δὴ ὡς Καθολικὴ πνευματικὴ δύναμις.

Οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι καὶ μάλιστα ὁ Βασίλειος καὶ ὁ Γρηγόριος ἰδιαζόντως εἰργάσθησαν ὑπὲρ τῆς ἐν τῇ Ὁρθοδοξίᾳ ἐνότητος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἐν πνεύματι φιλελευθέρῳ καὶ οἰκουμενικῷ. Οὕτως ὁ Μέγας Βασίλειος ὡς πρεσβύτερος ἀκόμη παρὰ τῷ προκατόχῳ αὐτοῦ ἐπισκόπῳ Εὐσεβίῳ κατέστη «σύμβουλος ἀγαθός, προστάτης δεξιός, τῶν θείων ἐξηγητῆς, τῶν πρακτέων καθηγητῆς, γήρως βακτηρία, πίστεως ἔρεισμα» (13). Ἐπειτα δὲ ὡς ἐπίσκοπος ἀνεδείχθη ἄξιος ὑπερασπιστῆς τῆς Καθολικῆς πίστεως, διὰ τοῦ λόγου, τῆς ἀπαρμιλλοῦ γραφίδος του καὶ περινοίας ἀγωνισθεὶς ὑπὲρ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς Ὁρθοδοξίας τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, παλαιούσης κατὰ τῶν ἀρειανῶν καὶ τῶν ἀρειανίζοντων αὐτοκρατόρων καὶ δὴ τοῦ Οὐάλεντος. Εἶναι πολὺ γνωστὴ ἡ ἀπάντησις τοῦ Μ. Βασιλείου, ὡς ὑπερασπιστοῦ τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, πρὸς τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ αὐτοκράτορος «ὑπαρχον» Μόδεστον, ἀπειλήσαντα τὸν Βασίλειον διὰ ποινῶν, βασάνων καὶ θανάτου, ἐὰν δὲν ὑπέκυπτε εἰς τὴν θέλησιν τοῦ ἀρειανίζοντος αὐτοκράτορος· «πῦρ καὶ ξίφος καὶ θῆρες καὶ οἱ τὰς σάρκας τέμνοντες ὄνυχες, τρυφὴ μᾶλλον ἡμῖν εἰσιν ἢ κατάπληξις. Πρὸς τοῦτο ὕβριζε, ἀπείλει, ποίει πᾶν ὅ,τι οὖν ἂν ᾖ βουλομένῳ σοι, τῆς ἐξουσίας ἀπόλαυε. Ἀκουέτω τοῦτο καὶ βασιλεὺς, ὡς ἡμᾶς γε οὐχ αἰρήσεις, οὐδὲ πείσεις συνθέσθαι τῇ ἀσεβείᾳ, καὶ ἀπειλῇς χαλεπώτερα» (14).

Ἀλλὰ καὶ τὰ σχέδια τοῦ Μ. Βασιλείου πρὸς στήριξιν τῆς ἐνότητος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας διὰ τῆς συνεργασίας τῶν ὁμονοούντων ὁρθοδόξων τῆς μὴ θεωρητικῆς, ἀλλὰ πρακτικῆς Δύσεως μετὰ τῶν τῆς Ἀνατολῆς (15), ἀποτελοῦν τρανὸν δεῖγμα τῆς σταθερότητος καὶ τῆς συνέσεως δεξιοῦ τῆς Ἐκκλησίας κυβερνήτου, ἐν καιροῦς λίαν χαλεποῦς διὰ τὴν Ὁρθοδοξίαν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολῆς.

Ἄλλα καὶ ὁ ἕτερος τῶν τιμωμένων ἱεραρχῶν Γρηγόριος ὁ Θεολόγος πρὶν ἢ ἀνέλθῃ τὸν θρόνον τῆς Βασιλίδος τῶν πόλεων ὑπῆρξεν ὁ μοναδικὸς τῆς Ὁρθοδόξου Θεολογίας καὶ τῆς ἀληθοῦς καὶ ἐν τῇ οὐσίᾳ καὶ διὰ τοῦτο γνησίας τῆς Ἐκκλησίας ἐνότητος—διαφόρου τῆς ἐπιδιωκομένης ὑπὸ τῶν αὐτοκρατόρων ἐξωτερικῆς καὶ συμβιβαστικῆς ἐνότητος—ἐν τῇ ἀρειανιζούσῃ Κωνσταντινουπόλει. Οἱ περιώνυμοι ἐν τῷ Ὁρθοδόξῳ ναῷ τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας ἐν Κωνσταντινουπόλει λόγοι του ἔδωκαν θάρρος καὶ παρηγορίαν εἰς τοὺς Ὁρθοδόξους, ἀλλὰ καὶ ἐπέσυραν τὴν μῆνιν τῶν ἀρειανῶν, οἵτινες συνεργασθέντες μετὰ τῶν ἀπολλιναριστῶν «ὥσπερ σύες ἄγριοι...ἐξάψαντες τὸν δῆμον ψευδέσι λόγοις, λίθοις μὲν τὸν ἄνδρα κατέλυσαν...συλλαβόμενοι δὲ αὐτόν, τῷ τοῦ ὑπατικοῦ παρέστησαν βήματι, ὡς τινα ταραχῶν καὶ στάσεων αἴτιον». Τὴν δὲ νύκτα τοῦ Πάσχα τοῦ 379, ἐνῷ ὁ Γρηγόριος ἐτέλει τὸ βάπτισμα τῶν κατηχουμένων, πλῆθος ἀρειανῶν ἐνόπλων εἰσώρμησεν εἰς τὸν ναὸν καὶ ἐκακοποίησε τοὺς Ὁρθοδόξους, τραυματίσαν τὸν Γρηγόριον. Ἄλλ' ὁ Γρηγόριος κατέστη μετ' ὀλίγον εἷς τῶν πρώτων θεμελιωτῶν τοῦ κύρους τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου. Προεδρεύσας τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἐπέδειξε σταθερότητα καὶ εὐρὺ πνεῦμα ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ ὑποστηρίξει τῆς Ὁρθοδοξίας τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Εὗρεθεις ὅμως πρὸ προσωπικῶν ἀντιθέσεων ἐναντίον του ἐπέδειξε *ψυχικὴν ἀνωτερότητα ἐν τῇ διαχειρίσει τοῦ ἐπάτιου αὐτοῦ λειτουργήματος*, διότι προεῖχε δι' αὐτὸν ἢ διὰ πάσης δυνατῆς καὶ ἐπιτρεπομένης θυσίας διατήρησις τῆς ἐνότητος τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο καὶ ἀπεσύρθη ἥρεμος εἰς τὴν γενέτειράν του, ἀφοῦ διὰ τῆς β' Οἰκ. Συνόδου καὶ τῆς σταθερότητος τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου ἐξησφαλίζετο ἡ Ἐκκλησία. Εἰς τὸν περιώνυμον ἀποχαιρετιστήριον λόγον του πρὸς τοὺς ἱεράρχας, τὸν κλῆρον καὶ τὸν λαὸν τῆς Βασιλίδος τῶν πόλεων ἔλεγεν· «εἴ τι ὑμῖν ἐγὼ τῆς διαστάσεως αἴτιος, οὐκ εἰμι σεμνότερος Ἰωῶν τοῦ προφήτου· βάλετέ με εἰς τὴν θάλασσαν καὶ παύσεται ἀφ' ὑμῶν ὁ κλύδων τῶν ταραχῶν· αἰροῦμαι παθεῖν ὅ,τι ἂν βούλεσθε, καίπερ ἀθῶος ὢν, τῆς ὑμῖν ἔνεκεν ὁμονοίας· θρόνον ἐξώσατε, πόλεως ἀπελάσατε, μόνην τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἰρήνην, ὡς ὁ Ζαχαρίας φησὶν, ἀγαπήσατε»⁽¹⁶⁾, Καὶ ἐν τῇ αὐτοβιογραφίᾳ προσέθηκεν· «ἐγὼ δ' Ἰωῶνς ὁ προφήτης γίνομαι, δίδωμι ἑμαυτὸν τῆς νεῶς σωτηρίαν, καίπερ κλύδωνος τυγχάνων ἀναίτιος· οὐδ' ἐθρονίσθην ἄσμενος καὶ νῦν ἐκὼν ἄπειμι»⁽¹⁷⁾.

Τὶ δὲ νὰ εἴπω διὰ τὸν ἕτερον τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἱεροφάντην τὸν *διαμορφωτὴν τῆς δικαιοδοσίας καὶ ἐνότητος τοῦ τότε ἀναπτυσσομένου Οἰκουμενικοῦ Θρόνου*⁽¹⁸⁾, τὸν Χρυσόρροαν Ἰωάννην, τὸν ἀκουσίως ἀνελθόντα εἰς τὸν πρῶτον Θρόνον τοῦ Βυζαντίου; Γί πρότερον καὶ τί ὕστερον νὰ ἐξυμνήσῃ τις; Τὴν δύναμιν, ἢ τὴν κομψότητα τοῦ αἰτικίζοντος λόγου του, τὸ βάθος τῆς θεολογικῆς καὶ κοινωνικῆς σκέψεως τοῦ οἰκουμενικοῦ διδασκάλου ἢ τὴν σταθερότητα ἐν τῇ πίστει καὶ τῇ διοικήσει τῆς Ἐκκλησίας, ἢ ἀκόμη

τὸ εὐρὺ πνεῦμα, ὅπερ ἐξεδήλου ὁσάκις αἱ περιστάσεις τὸ ἐπέτρεπον ἢ τὸν δεξιὸν καὶ ἰσχυρὸν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας οἰακοστροφόν;

Τὸ εὐρὺ καὶ φιλελεύθερον πνεῦμα του φαίνεται εἰς τὴν προσπάθειάν του νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν πολλοὺς ἐκ τῶν εἰς τὰ προάστεια τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἰκούντων Γότθων ἀρειανῶν. Δι' αὐτοὺς ὥρισεν ἴδιον ναὸν καὶ ὁμογλώσσους κληρικούς, διατάξας τ' ἀναγνώσματα νὰ γίνωνται γοιθιστί. Ἐπειτα ἔστειλε μοναχοὺς πρὸς διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς Σκυθίαν, Περσίαν καὶ Φοινίκην καὶ κατεπολέμησε τοὺς αἵρετικούς Μαρκιωνίτας ἐν Συρίᾳ (¹⁹).

Ἀλλὰ διὰ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου οἱ δεσμοὶ τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ λαοῦ κατέστησαν ἔτι ἰσχυρότεροι, ὥστε βραδέως καὶ διὰ τῶν ἀγώνων ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος, ἰδίᾳ ἀπὸ τοῦ θ'. αἰῶνος καὶ ἐν τῇ ἀντιθέσει πρὸς τὴν Λατινικὴν Δύσιν, ἀπετέλεσαν τὴν βάσιν τῶν αἰώνιων δεσμῶν Ἐκκλησίας καὶ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους.

Ἡ δημοτικότης του καὶ ὁ ἐνθερμος ὑπὲρ τῆς ἐξυγιάνσεως τοῦ κλήρου τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ζῆλος του, ἐκδηλωθεὶς εἰς τὴν ἐλευθεροστομίαν, τὴν ὁποίαν ὀφείλουν νὰ ἔχουν οἱ ἡθικῶς ἀνεπίληπτοι τῆς χριστιανικῆς κοινωνίας ἡγέται, συνέβαλον εἰς τὴν ἑξορίαν του, ὁπόθεν ὁ ἀσκητικὸς ἱεράρχης δὲν ἔπαυσε μεριμνῶν περὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ ποιμνίου, μέχρις οὗ ἐπανῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς τὸν Θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐξορισθεὶς καὶ πάλιν ἀπέθανεν ἐν κακουχίαις, θυσιασθεὶς ὑπὲρ μιᾶς ἰδανικῆς καὶ ὑγιοῦς Καθολικῆς Ἐκκλησίας.

*
* *

Τοιοῦτον καὶ τηλικοῦτον ἐν ὑπερβραχυτάτῃ συντομίᾳ τὸ ἔργον τῶν ἐορταζομένων σήμερον τριῶν μεγάλων ἱεραρχῶν, ἐκπροσώπων ὅχι μόνον τῆς συζυγίας Χριστιανισμοῦ καὶ Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ χάριτος, ἀλλὰ καὶ τῆς ἀρχικῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Δι' αὐτῶν ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἡ λαβοῦσα τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἀπὸ τῆς φιλελευθέρως μερίδος τῶν Ἑλληνιστῶν τῆς Ἱερουσαλήμ, μετὰ τὸν διωγμὸν τοῦ πρωτομάρτυρος διακόνου Στεφάνου, καὶ διὰ τῆς Ἱεραποστολῆς τῆς Ἑλληνικῆς Ἀντιοχείας ἔτι δὲ καὶ διὰ τοῦ ἔργου καὶ τῆς ἰσχυρᾶς διανοίας τοῦ Παύλου ἀνδρωθεῖσα εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν Ἑλληνισμόν τῆς Ἀνατολῆς, ἐφθασεν εἰς τὴν ἐπίστην αὐτῆς πνευματικὴν ἀκμὴν (²⁰). Ἐὰν δικαιούμεθα νὰ λέγωμεν, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία νὰ μὲν εἶναι τὸ προῖον τῆς συγχωνεύσεως δύο στοιχείων, ἥτοι τοῦ, κατὰ τὴν φύσιν καὶ τὴν πρόθεσιν τοῦ Κυρίου, Οἰκουμενικοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ ἀπὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Μεγάλου καὶ τῶν διαδόχων μέχρι τοῦ Μεγάλου Ἰουστινιανοῦ ἀνανεωθέντος Ἑλληνικοῦ πνεύματος, ἀλλ' ὅτι ἡ συγχώνευσις αὕτη συνετελέσθη ἄνευ βλάβης τῆς οὐσίας τοῦ ἀρχικοῦ Χριστιανισμοῦ, δι-

καιούμεθα νὰ τὸ πιστεύωμεν χάρις εἰς τὸ ἔργον τῶν μεγάλων πνευματικῶν ἀνδρῶν καὶ ἡγετῶν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, οἵτινες βαθμιαίως παρέλαβον καὶ ἀφωμοίωσαν ὅ,τι ἐν τῷ Ἑλληνισμῷ ἦτο ἀναγκαῖον καὶ χρήσιμον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς καὶ ἑξοχῇ πνευματικῆς θρησκείας τοῦ Κόσμου. Εἰς τὸ ἔργον τῶν Ἀπολογητῶν, τῶν Ἀλεξανδρινῶν Πατέρων καὶ Διδασκάλων καὶ μάλιστα τῶν τριῶν Μεγάλων τῆς Οἰκουμένης Ἐκκλησίας Ἱεραρχῶν, ὀφείλομεν τὴν διατήρησιν τῆς οὐσίας τοῦ ἀρχικοῦ Χριστιανισμοῦ διὰ τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Ἐπὶ τῶν θαυμαστῶν ὑπὸ πᾶσαν ἐποπιν θεμελίων των ὠκοδόμησεν ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία κυρίως μέχρι τοῦ θ' αἰῶνος εἰς τὰς Οἰκουμενικὰς Συνόδους, ὅ,τι ἡμεῖς καλοῦμεν σήμερον Καθολικὴν Ὁρθόδοξαν. Ἡ πνευματικὴ των δημιουργία καὶ ἡ παράδοσις ὅχι μόνον οὐδέποτε ἐλησμονήθη, ἀλλὰ τουναντίον⁽²¹⁾ ἀποτελεῖ μέχρι σήμερον τὴν ἀείζωνον πηγὴν ἐξ ἧς ἀντλεῖ ἡ Ἐκκλησία ὅχι ἀπλῶς τὰ νάματα πάσης θείας καὶ ἀνθρωπίνης σοφίας, ἀλλὰ καὶ ἀνυπέροβλητα ὑποδείγματα δράσεως διὰ τοὺς ἡγέτας τῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία διεφύλαξε τὴν μνήμην των ὡς ἱερὰν παρακαταθήκην.

Δὲν εἶναι λοιπὸν ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία μόνον ἡ Ἐθνικὴ Κιβωτὸς ἡ διασώσασα καὶ ἐνοῦσα τὸ ἔθνος τῶν Ἑλλήνων εἰς ἰσχυρὰν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν δύναμιν· δὲν εἶναι δῆλα δὴ μόνον ἑθνικὴ Ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ πρὸ πάντων ἡ κανονικὴ συνέχεια τῆς ἀρχαίας Ἀποστολικῆς καὶ Καθολικῆς Ἐκκλησίας μὲ τὴν Οἰκουμενικὴν πνευματικὴν ἀποστολήν, ἡ ὀφείλουσα νὰ μεριμνᾷ διὰ τὴν ἐν τῷ πνεύματι τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν καὶ τῶν ἄλλων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων διατήρησιν τῆς ἐνότητος, ἀλλ' οὐχὶ εἰς βάρος τῆς καθαρότητος, τῆς Πίστεως τῆς Μᾶς Ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Χριστιανισμός, ὡς ἡ μόνη Ἀλήθεια, ὡς ἡ Θρησκεία, ἵσταται εἰς τὴν θέσιν του ἐπὶ κεφαλῇ τῆς πυραμίδος τῶν θρησκειῶν μόνον ἐφ' ὅσον εἶναι πιστὸς εἰς τὸ Οἰκουμενικὸν πνευματικὸν κήρυγμα τοῦ Κυρίου, ὅπερ διηρομήνευσαν σαφῶς καὶ ὁρθῶς ὁ τε ἑλληνιστὴς Ἰουδαῖος Παῦλος⁽²²⁾ καὶ οἱ Ἕλληνες Πατέρες καὶ μάλιστα οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι.

Συνεπὴς πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ ἰδέας ταύτας ἡ Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τοῦ Βυζαντίου, ἑλληνικὴ δὲ κατὰ τὰς πνευματικὰς δυνάμεις καὶ τὴν γλῶσσαν, ἐπετέλεσεν ἀπὸ τοῦ θ' αἰῶνος καὶ ἐφεξῆς ἔργον χριστιανικὸν βαρυσήμαντον ὅχι τόσον διὰ τὰ πολιτιστικὰ καὶ ἱστορικῶς βαρυσήμαντα ἀποτελέσματα αὐτοῦ, ὅσον διὰ τὸ πνεῦμα ὑπὸ τὸ ὁποῖον ἔδρασεν. Ἐννοοῦμεν τὸ μέγα ἔργον τοῦ ἐκχριστιανισμοῦ τῶν Σλάβων. Διότι οἱ Σλάβοι δὲν ἐκλήθησαν νὰ ὑποταγῶσιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν οὐδὲ νὰ δεχθῶσι τὴν γλῶσσάν της, ὡς συνέβη ἐν τῇ Δύσει, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ Λατινικὴ ἀπέβη ἡ ἱερὰ γλῶσσα τῆς Ἐκκλησίας πάντων τῶν ἐθνῶν, ἀλλ' ἐκλήθησαν νὰ δεχθῶσι τὴν νέαν ἐν Χριστῷ τελείαν ἀποκάλυψιν καὶ μόνην Σωτηρίαν, ὡς δύναμιν ἀνα-

γεννώσαν καὶ ζωογονοῦσαν τὸν ἄνθρωπον, ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν γλώσσει. Διὰ τῆς δημιουργίας καὶ καλλιιεργείας τῆς γραπτῆς ἀρχαίας Σλαβικῆς γλώσσης οἱ Σλάβοι χριστιανοὶ εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἱστορίαν καὶ ἀπέκτησαν βραδέως ἴδιον πνευματικὸν πολιτισμὸν ⁽²³⁾.

Πρὸ 10 περίπου ἔτων καὶ προσφάτως ἀκόμη ⁽²⁴⁾ προσεπάθησα εἰς δύο πραγματείας νὰ δεῖξω πῶς ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία, ὡς Καθολικὴ Ὁρθόδοξος, ἠδυνήθη κατὰ τὰς διαφόρους ἱστορικὰς περιόδους νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν θείαν καὶ Οἰκουμενικὴν τῆς ἀποστολῆς ἀφ' ἑνὸς καὶ τὴν ἐθνικὴν καὶ ἱστορικὴν τῆς ἀφ' ἑτέρου, ὡς ὁργανισμὸς ζῶν καὶ ὁρῶν ἐν τῇ ἱστορικῇ ταύτῃ περιοχῇ, ἐν ἣ συναντῶνται δύο πνευματικοὶ κόσμοι, ὁ Ἀνατολικὸς καὶ ὁ Δυτικὸς. Κατὰ τὴν ἔρευναν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλ. Ἱστορίας, ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς ταύτης, παρατηροῦμεν, ὅτι τὸ ἰσόρροπον καὶ πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ μέτρου οἰκεῖον *Ἑλληνικὸν πνεῦμα*, παρὰ τοὺς ἰσχυροτάτους καὶ ποικίλους καὶ ἀρρήκτους δεσμοὺς Ἐκκλησίας καὶ Ἑλληνικοῦ ἔθνους, *διετήρησεν ἐν τῇ οὐσίᾳ καὶ εἰς τὰς κυρίας γραμμὰς τῆς ἡμετέρας Ἐκκλ. Ἱστορίας τὰς βασικὰς ἀρχὰς καὶ τάσεις τῆς Ἀρχαίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας*. Ὅθεν εἶναι δ' ἡμᾶς εὐδεξήγητον ἀλλὰ καὶ λίαν εὐχάριστον, ὅτι σήμερον ἐπὶ τέλους καὶ μετὰ τόσας παρεξηγήσεις καὶ παρανοήσεις διασῆμων Θεολόγων, ἐν οἷς καὶ ὁ Harnack, περὶ τῆς τῆς οὐσίας τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, διὰ τῆς γραφίδος καὶ τοῦ στόματος ἐγκυρωτάτων ἐκπροσώπων τῆς διεθνοῦς Θεολογίας, οἱοὶ ὁ Holl, ὁ Deissmann καὶ ὁ E. Seeberg, ἀναγνωρίζεται ἡ καθολικότης τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Ὁ Fried. S. Schulze π.χ. οἶονεὶ συνοψίζων τὸ πόρισμα τῆς νέας εἰλικρινοῦς καὶ ἀπροκαταλήπτου θεωρήσεως τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ⁽²⁵⁾ παρατηρεῖ τὰ ἑξῆς βαρυσήμαντα· «*ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τῆς Ἀνατολῆς καταλαμβάνει μετὰ τῶν Ἀνατολικῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ τοῦτο ἰδιαίχουσαν θέσιν, καθ' ὅσον διεφύλαξε κατὰ τρόπον μοναδικὸν τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς Καθολικότητος*. Ἐχει περισσότερα δικαιώματα ἐπὶ τοῦ τίτλου Καθολικῆ παρὰ ἡ Ῥωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία ἐν τῇ Βατικανῇ Συνόδῳ (1870) ἀνύψωσεν ὡς ἀρχὴν τὴν παρέκκλινιν ἀπὸ τὴν πίστιν καὶ τὸ πολίτευμα τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ ἡ Ἑλληνικὴ Καθολικὴ Ἐκκλησία ἀποδίδει πάντοτε αποφασιστικὴν ἀξίαν εἰς τὴν *πλήρη συμφωνίαν* μετὰ τῆς Ἀρχαίας Ἐκκλησίας, ὡς διεμορφώθη αὕτη κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας ἐπὶ ἑλληνικοῦ καὶ ἑλληνιστικοῦ ἐδάφους» καὶ διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος. Πράγματι δὲ ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία ὡς ἡ κατ' ἑξοχὴν πνευματικὴ καὶ οἰκουμενικὴ δύναμις τοῦ Ἑλληνισμοῦ διατηροῦσα ἀπαρασλεύτους τοὺς δεσμοὺς πρὸς τὴν πολιάν τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀρχαιότητα, ἥσκησεν ἔργον οἰκουμενικόν, παρὰ τὰς περιπετείας τῶν χρόνων κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς αἰῶνας. Ἐπειδὴ μάλιστα ἡ ὑπερεθνικὴ, ἡ Καθολικὴ παράδοσις τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς ἀκμῆς τῆς μεγάλης ἱεραποστολικῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας, τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ μέχρι τοῦ 15^{ου} αἰῶνος εἶναι ἀρχαιοτέρα τῆς ἐθνι-

κῆς - λαϊκῆς κληρονομίας καὶ παραδόσεώς της, διὰ τοῦτο ἡ Ἑλληνικὴ τὰς δυνάμεις, τὴν γλῶσσαν καὶ εὐστροφίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος Ἐκκλησίᾳ τῆς Ἀνατολῆς, καὶ δὴ ὁ Οἰκουμενικὸς Θρόνος, ἠδυνήθησαν ν' ἀνταποκριθῶσι πρὸς τὰς ἐκ τῶν ἱστορικῶν συνθηκῶν νέας ὑποχρεώσεις, αἵτινες ἐπεβλήθησαν αὐτῇ κατὰ τοὺς κρίσιμους καὶ πλήρεις δοκιμασιῶν χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας.

Ἐὰν ὁ Ἑλληνοχριστιανικὸς πολιτισμὸς καὶ ἡ Καθολικὴ Ὁρθοδοξία τοῦ Βυζαντίου δὲν ἐξέλιπον μετὰ τὴν πολιτικὴν πτώσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους καὶ ἐὰν γενικώτερον τὰ ὅρια τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης δὲν μετεφέρθησαν ὁλοσχερῶς ἐκ τῆς Μ. Ἀσίας καὶ τοῦ Βοσπόρου εἰς τὴν Κεντρικὴν Εὐρώπην, ὅπου ἔφθασαν οἱ Μωαμεθανοί, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν καὶ μάλιστα εἰς τὴν πρώτην τῇ τάξει καὶ τῇ πνευματικῇ καὶ ἠθικῇ δυνάμει Ἐκκλησίαν τῶν Γρηγορίων καὶ τῶν Χρυσοστόμων. Ἡ Ἑλληνικὴ μὲν ἀλλὰ Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἔχουσα ἐπὶ κεφαλῇς τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον, διότι τὰ ἄλλα τῆς Ἀνατολῆς Πατριαρχεῖα εἶχον πρὸ πολλοῦ ἀπολέσει ὅχι μόνον τὴν ἀρχαίαν αὐτῶν ἰσχύν, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῶν περιωπὴν⁽²⁶⁾, ἠδυνήθη κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, χάρις εἰς πατερικὰς πνευματικὰς βάσεις καὶ ἰδίᾳ τὴν ζῶσαν ἐν αὐτῇ συνείδησιν τῆς παραδόσεως, ν' ἀνταποκριθῇ πρὸς τὰς νέας ἱστορικὰς συνθήκας, αἵτινες προέκυψαν ἐκ τῆς πτώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς ὑποδουλώσεως τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου. Βεβαίως ἡ μέχρι τοῦ 19^{ου} αἰῶνος Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας δὲν δύναται νὰ συγκριθῇ ὑπὸ ἔποψιν πνευματικῆς δημιουργίας πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν καὶ ὑπολείπεται κατὰ πολὺ τῆς πνευματικῆς ἐπιδόσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως, ὥστε ὁ σύγχρονος ἱστορικός, ὁ ἐξετάζων τὰ ἐπὶ μέρους, δὲν εὕρισκει τὴν εὐχαρίστησιν ἐκείνην τὴν ὁποίαν φυσικῶς αἰσθάνεται ὁ ἐρευνῶν γόνιμον πνευματικῶς περίοδον. Ἀλλ' ὁ ἀπροκατάληπτος ἐρευνητὴς τῆς Ἱστορίας τῆς ἡμετέρας ὄντως Καθολικῆς Ἐκκλησίας εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ διαπιστώσῃ, ὅτι αὕτη εἶναι πλουσία εἰς θυσίας καὶ πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς προσπαθείας, αἵτινες ἀπέβησαν πολῦτιμοι διὰ τὴν ἀναγέννησιν αὐτῆς καὶ τῶν λαῶν τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου καὶ τῆς Ῥωσικῆς Ὁρθοδοξίας ἀκόμη⁽²⁷⁾. Κατὰ τὴν ἐξέτασιν τῶν δραματικῶν γεγονότων τῆς Ἱστορίας (τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας) 400 ἐτῶν περίπου παρατηροῦμεν, ὅτι ἡ ἰσχυροποίησις τοῦ καὶ πρότερον ὑπάρχοντος στενοῦ συνδέσμου μεταξὺ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ Ἔθνους, ὅχι μόνον παρὰ τοῖς Ἑλλησι, ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς ἄλλοις Ὁρθόδοξοις λαοῖς ἔδωκε τὴν σφραγίδά της εἰς τὴν νέαν αὐτὴν περίοδον τῆς Ἱστορίας της. Τοῦτο ὀφείλεται πρῶτιστα πάντων εἰς τὸν Οἰκ. Θρόνον, ὁ ὁποῖος, χάρις εἰς τὸ κῦρος καὶ τὴν ὁργάνωσίν του, κατέστη ἱκανὸς πρῶτον μὲν νὰ λάβῃ τὰ δικαστικὰ καὶ διοικητικὰ προνόμια, ἅτινα δὲν ἐχρησιμοποίησε μόνον ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ ὅλων τῶν χριστιανῶν ὑπηκόων τοῦ Σουλτάνου⁽²⁸⁾ καὶ δεύτερον νὰ διατηρήσῃ δι' αὐτῶν καὶ τοῦ θάρρους

πολλῶν προσωπικότητων αὐτοῦ, ἔτι δὲ καὶ τῶν ὑποδούλων λαῶν, τὸν Χριστιανισμόν ἐν τῷ ἀλλοθρήσκῳ Κράτει καὶ ἐν τέλει νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν Ὀρθοδοξίαν ἀπὸ τὰς ἐκ τῆς Δύσεως ποικίλας προσηλυτιστικὰς ἐνεργείας. Ἔνεκα τῶν σοβαρῶν αὐτῶν ὑπηρεσιῶν τῆς ἡ μετὰ τὴν ἄλωσιν Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους καὶ τῶν ἄλλων λαῶν τῆς Ν. Α. Εὐρώπης εἶναι ἐν μεγάλῳ μέτρῳ Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας. Αἱ προσενεχθεῖσαι πνευματικαὶ καὶ ἡθικαὶ ὑπηρεσίαι κατέστησαν αὐτὴν πνευματικὴν μητέρα τῶν λαῶν τοῦ Αἴμου. Ἡ διατήρησις τῆς Παιδείας καὶ ἡ πρώτη πνευματικὴ ἀναγέννησις (κατὰ τὰ τέλη ιη' αἰῶνος) ὀφείλεται ἐν μεγάλῳ μέτρῳ εἰς τὰς προσπάθειάς τῆς ⁽²⁹⁾. Ἐὰν δὲν ἡδυνήθη νὰ συνδέσῃ ἀμέσως τὸ ἔργον τῆς πρὸς τὸν ἡγαγδαίως προσδεύοντα πνευματικὸν κόσμον τῆς Δύσεως, τὸν ὅποιον ἐνίστε ἐφοβεῖτο, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὴν ἔνεκα τῆς δουλείας κατὰπτωσιν τῆς παρ' ἡμῖν Παιδείας καὶ κατ' ἀκολουθίαν τὸ ἀπροετοίμαστον τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ ἔργον τῆς πνευματικῆς αὐτῆς προόδου ἐπεφυλάσσετο εἰς τὴν νέαν ἑλληνικὴν Θεολογίαν. Ἐὰν θέλωμεν νὰ χαρακτηρίσωμεν τὸ ἔργον καὶ τὰς τάσεις τῆς Ἐκκλησίας καὶ δὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας, τὴν ὀρθῶς χαρακτηριζομένην Μεταβυζαντινὴν, θὰ πρέπη νὰ εἰπωμεν, ὅτι τοῦτο ἦτο ἔθρικόν ἅμα καὶ ὑπερεθνικόν. Εἶναι πράγματι λίαν ἐνδιαφέρον ὅτι ἀκριβῶς κατ' αὐτὴν τὴν ἐποχὴν, καθ' ἣν ἐσφυρηλατήθησαν οἱ στενώτατοι δεσμοὶ Ἐκκλησίας καὶ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἡσκήθη ἐκ μέρους τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἔργον ὑπερεθνικόν. Παρὰ ταῦτα κατὰ τὸν ιθ' αἰῶνα ὁ Οἶκ. Θρόνος κατέστη τὸ ἀντικείμενον ἐπιθέσεων ἐκ μέρους τῶν Σλάβων καὶ ἰδίως τῶν Βουλγάρων καὶ ἐπικρίσεων ἐκ μέρους τῶν ἡμετέρων, ἐν οἷς ἔξῃχει ὁ διαπρεπὴς τοῦ ἡμετέρου Ἔθνους ἱστορικὸς ὁ Κωνσταντῖνος Παπαρηγόπουλος, ὁ ὁποῖος κατὰ τὰ ἄλλα ἐξῆρε μετὰ θερμῆς τὰς μεγάλας ὑπηρεσίας τῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὸ ἡμέτερον Ἔθνος. Ἡ Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως ἔχουσα τὴν πνευματικὴν καὶ οἰκουμενικὴν παράδοσιν τῆς Ἀρχαίας Ἐκκλησίας δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συλλάβῃ σχέδιον ἐξελληνισμού τῶν Σλάβων, διότι τοῦτο ἀντέκειτο καὶ ἀντίκειται πρὸς τὴν φύσιν τῆς Καθολικῆς Ὀρθοδοξίας καὶ τὴν φιλελευθέραν ἑλληνοχριστιανικὴν κληρονομίαν τῆς ⁽³⁰⁾.

Ἀλλ' ἡ Καθολικὴ Ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τοῦ ιθ'. καὶ τοῦ κ'. αἰῶνος εἶναι ἡ Ἐκκλησία δύο κυρίως κόσμων, τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ Σλαβικοῦ ⁽³¹⁾, ἑκάτερος τῶν ὁποίων κατὰ διάφορον φυσικὰ τρόπον προσφκειώθη καὶ ζῇ τὸν Χριστιανισμόν καὶ διάφορον ἔχει θέσιν ἔναντι τῆς ὑπερεθνικῆς ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας. Δὲν πρόκειται νὰ εἰσέλθω εἰς τὴν ἐξέτασιν τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου πνευματικοῦ καὶ ἱστορικοῦ θέματος, ἀλλὰ μόνον θὰ κάμω διαπιστώσεις τινὰς οὐσιώδεις, δυνάμενας νὰ συμβάλουν εἰς τὴν ἀνάδειξιν καὶ ἀντιδιαστολὴν τῶν προϋποθέσεων ἀφ' ὧν ὁρμῶνται αἱ Ἑλληνικαὶ καὶ τινες τῶν Σλαβικῶν Ἐκκλησιῶν, ἐν τῇ δράσει αὐτῶν ἐν τῷ κόσμῳ.

Οἱ Σλάβοι παρέλαβον παρ' ἡμῶν τὴν Ὁρθοδοξίαν κατὰ τὸν 9^{ον} αἰῶνα. Καὶ παρ' αὐτοῖς βεβαίως, ὥς καὶ παρ' ἡμῖν, ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς Ὁρθοδοξίας περιλαμβάνονται ὅχι μόνον ἡ ὁρθότης τῶν δογματικῶν καὶ ἡθικῶν ἀρχῶν τῆς μόνης ἐν Χριστῷ ἀποκαλύψεως καὶ ἀληθείας, ἀλλὰ καὶ ἡ θεωρητικὴ οἰκοδομὴ αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἀσφαγῶν θεμελίων τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ τῆς Γραπτῆς πλέον ἱερᾶς παραδόσεως τῶν Πατέρων καὶ τῶν Οἰκ. Συνόδων. Μεγάλα δὲ καὶ ἱκανὰ παρήγαγεν ἔργα ἡ Ὁρθόδοξος Ρωσικὴ Θεολογία⁽³²⁾. Ἀλλ' ὑπάρχουσι καὶ διαφοραὶ τινες οὐσιώδεις καὶ ἀξιοσημεῖωτοι μεταξὺ τῶν Ἑλληνικῶν καὶ τῶν Σλαβικῶν ἢ ἀκριβέστερον τῆς Ρωσικῆς καὶ τῆς Ἑλλην. Ἐκκλησίας. Μνημονεύω δύο κυρίας διαφοράς.

1) Ἐνῷ παρὰ τοῖς Ρώσοις, ἕνεκα τοῦ ἐθνικοῦ μυστικοπαθοῦς χαρακτῆρος τοῦ λαοῦ, ὁ θρησκευτικὸς μυστικισμὸς σχεδὸν ἐκκυρίαρχησε, μάλιστα κατὰ τὸν 17^{ον} καὶ 18^{ον} αἰῶνα (ἐν τῇ ἔριδι μεταξὺ τῶν φίλων τῆς Δύσεως καὶ τῶν Σλαβοφίλων), χάρις εἰς τὰ ἔργα τῶν δευτέρων ἐν τῇ ἀναπτύξει τῆς Θεολογίας, καὶ μάλιστα ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ λαϊκῇ φιλολογία καὶ τῇ θρησκευτικῇ φιλοσοφίᾳ καὶ τῇ καθημερινῇ ζωῇ⁽³³⁾, παρ' ἡμῖν χωρὶς νὰ λείψῃ, τὸ ἀνωτέρω στοιχεῖον, ἰδίᾳ εἰς τοὺς ἀσκητικὸς συγγραφεῖς, ὁ ὁρθὸς λόγος διέτηρησεν ἰσχυρὰν τὴν θέσιν του ἐν τῇ διαμορφώσει τῆς Θεολογίας.

2) Καὶ παρὰ τοῖς Σλάβοις καὶ ἰδίᾳ τοῖς Ρώσοις Ἐκκλησία καὶ Ἔθνος συνεδέθησαν στενῶς, ἀλλ' ὑπὸ μορφήν διάφορον ἢ παρ' ἡμῖν, ἐνθα οἱ στενοὶ δεσμοὶ ἔφερον καὶ φέρουσι λαϊκὸν καὶ κοινωνικὸν χαρακτῆρα καὶ δὲν ἐληγάσαν τὸν πνευματικῶς φιλελεύθερον καὶ οἰκουμενικὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν ἀποστολὴν τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως καὶ ἡ ἀσκησις ἐθναρχικῶν καθηκόντων δὲν μετέβαλε τὴν Ἐκκλησίαν μας εἰς πολιτικὸν θεσμόν. Εἶναι ἀξιοσημεῖωτον, ὅτι ἡ μερὶς τῶν Ρώσων Σλαβοφίλων ἐν τῇ ἀναπτύξει τῶν ἰδεῶν τῆς ἐν ἀρχῇ τοῦ 18^{ου} αἰῶνος διετύπωσε τὴν ἄποψιν, ὅτι ἡ Δύσις εἶναι προσωρισμένη εἰς καταστροφὴν, ἐνῷ ἡ Ρωσσία κατευθύνεται πρὸς μίαν ἄλλην ὁδὸν ὑποδειχθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθοῦς πίστεως καὶ ἀκιβδήλου Ὁρθοδοξίας. Αὕτη εἶναι προσωρισμένη νὰ τεθῇ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν Σλάβων καὶ μετ' αὐτῶν, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ ὁρθῶς κατανοουμένου ὑπ' αὐτῶν εὐαγγελίου, νὰ διαμορφώσῃ ῥιζικῶς καὶ ἐκ νέου ὁλόκληρον τὸν βίον τῆς Εὐρώπης καὶ μάλιστα τῆς ἀνθρωπότητος. Αὐτὸς ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος νεώτερος Ρωσικὸς Μεσσιανισμὸς ἐπὶ ἐκκλησιαστικοῦ ἐδάφους. Ἐν αὐτῷ ἀνεβίωσεν ἡ παλαιότερα ἰδέα, ἡ ἀναπτυχθεῖσα πρότερον μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐν τῇ περὶ τὴν Μόσχαν διαμορφωθείσα Ἐκκλησία τῆς Μεγάλης Ρωσσίας, καθ' ἣν μετὰ τὴν ἐκπτώσιν τῆς Ρώμης εἰς τὴν αἵρεσιν καὶ τὴν κατὰ λυσιν διὰ τῆς κατακτήσεως τῶν Ὀθωμανῶν Τούρκων τῆς Νέας Ρώμης Κωνσταντινουπόλεως, ἡ Μόσχα διεδέχθη αὐτὰς ἐν τῷ Χριστιανικῷ κόσμῳ «ὡς ἡ τρίτη ἀκατάλυτος Ρώμη». Ὑπῆρξε δὲ εὐρυτάτη ἡ διάδοσις τῶν ἰδεῶν τούτων, ἀλλ' ἡ πολιτικὴ διαμόρφωσις τῆς Οἰκουμενικῆς ἰδέας συνεπυκνώθη

ἐν τῷ Πανσλαβισμῷ, ὃν προήγαγεν ἡ Αὐτοκρατορική Ρωσσία καὶ περιέβαλε διὰ τοῦ κομμουνιστικοῦ ἐνδύματος ὁ νεώτερος Ρωσσικὸς ἐπεκτατισμὸς (ὁ ἱμπεριαλισμὸς) τῶν ἡμερῶν μας.

Οὕτω παρὰ τοῖς Ρώσσοις ἡ Ἐκκλησία ἡ ἐνισχύσασα τὴν ἐθνικὴν συνείδησιν καὶ ἐνότητα, ἄφησε νὰ διαμορφωθῇ ἐν τῇ περιοχῇ τῆς οἰκουμενικῆς ἰδέας πολιτικοῦ καὶ ἐθνικιστικοῦ χαρακτῆρος, παρομοία πρὸς τὴν τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Δύσεως καὶ κατ' ἀκολουθίαν διάφορος τῆς φιλελευθέρως πνευματικῆς οἰκουμενικῆς ἰδέας τῶν Ἑλληνικῶν Ἐκκλησιῶν. Ἀλλ' ἡ Ρωσσικὴ Ἐκκλησία, παρὰ τὰς ἀναμφισβητήτους προσπάθειάς πρὸς ἀπόκτησιν αὐτονομίας καὶ τὴν ἀξιοσημείωτον ἐξωτερικὴν ἱεραποστολικὴν δρᾶσιν, ἰδίᾳ εἰς τὴν Ἄπω Ἀνατολήν, συνεδέθη μετὰ τοῦ Μοναρχικοῦ ἀριστοκρατικοῦ καθεστώτος, οὗτινος τοὺς πανσλαβικοὺς σκοποὺς ἐν τῇ ἐξωτερικῇ καὶ ἐσωτερικῇ πολιτικῇ ἠκολούθησεν. Ἐνεκα τούτου ὑπέστη τὰς συνεπείας τῆς πτώσεως τοῦ Τσαρισμοῦ.

Τοιοιουτρόπως κατὰ τὸν 19^{ον} καὶ τὸν 20^{ον} αἰῶνα εὐρίσκομεν εἰς τὰ δύο κύρια τμήματα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας δύο διαφόρους Οἰκουμενικὰς ἰδέας: τὴν Σλαβικὴν καὶ τὴν ὄντως Καθολικὴν Ὁρθόδοξον πνευματικὴν καὶ ὑπερεθνικὴν, ἐκπροσωπομένην ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον.

*
* *

Τοιαύτας πνευματικὰς δυνάμεις καὶ κατευθύνσεις ἔχονσα ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία εὐρέθη πρὸ νέων προβλημάτων κατὰ τὸν 19^{ον} αἰῶνα, τὸν αἰῶνα τῶν ἐπαναστάσεων καὶ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνικοτήτων⁽³⁴⁾.

Ἡ ἐπικράτης τῆς ἀρχῆς ταύτης ἐδημιούργησε τὰ ἐθνικὰ κράτη τῆς ΝΑ Εὐρώπης. Ἀμεσον ἐπακολούθημα τούτου ὑπῆρξεν ἡ κατάτμησις τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, τὸ ἐνιαῖον ἔργον τῆς ὁποίας ὑπέστη ἀξιοσημείωτον ἐξωτερικὴν ἀλλοίωσιν. Σημεῖω ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τοῦ ἡμετέρου θέματος τὰ σπουδαιότερα σημεῖα τῆς ἐξελίξεως: 1ον) *δημιουργία τῶν ἐθνικῶν Ἐκκλησιῶν*, αἵτινες ἐπὶ ἱκανὰ χρονικά διαστήματα ἀπεξενώθησαν ἀλλήλων⁽³⁵⁾, 2ον) *δοκιμασία τοῦ Οἰκουμενικοῦ χαρακτῆρος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας*.

Ἡ γένεσις τῶν ἐθνικῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ τὸν 19^{ον} καὶ τὸν 20^{ον} αἰῶνα δὲν ὑπῆρξε κατὰ τὸ πλεῖστον ὁμαλή. Τὸ γεγονός τοῦτο εἶναι εὐεξήγητον, ἐφ' ὅσον αἱ αὐτοκέφαλοι Ἐκκλησίαι ἐδημιουργήθησαν ὡς ἀποτέλεσμα τῶν ἐθνικῶν ἐξεγέρσεων κατὰ τοῦ Τούρκου δυνάστου, ἐν τῇ ἔδρᾳ τοῦ ὁποίου εὐρίσκετο ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης. Ὅθεν ἡ ἐπιτέλεσις τῆς ἐθνικῆς καὶ ὑπερεθνικῆς ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας ἀπέβη ἔργον δυσχερέστατον καὶ ἀπῆτει δεξιὸς οἰακοστροφῶν ἐπὶ τοῦ πηδαλίου τῆς Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας. Δὲν ἔλειψαν δὲ δεξιοὶ Πρόεδροι ἀπὸ τὴν διοίκησιν τῆς Μεγάλῃς τοῦ Χριστοῦ

Ἐκκλησίας, ἔχοντες βαθεῖαν τὴν συνείδησιν τῆς ἀνάγκης ὅπως διατηρηθῇ, κατὰ τὸ δυνατόν, ἐν ἰσορροπία ἡ ἐθνικὴ καὶ ἡ ὑπερεθνικὴ ἀποστολὴ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐν τῇ προσπάθειά ταύτῃ ὁ Οἰκουμενικὸς Θρόνος συνεκρούσθη πρὸς τὰ κυριώτερα ἔθνη καὶ κράτη τοῦ Αἵμου, πλὴν τοῦ Σερβικοῦ! ⁽⁸⁶⁾. Λησμονεῖται συνήθως παρὰ τῶν πολεμίων τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ὅτι ἡ πρώτη σύγκρουσις ἐγένετο πρὸς τὸ ἀναγεννώμενον Ἑλληνικὸν Κράτος καὶ τὴν σάρκα ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος. Ὅταν κατὰ τὸ 1833 τὸ Ἑλληνικὸν κράτος, τελοῦν ὑπὸ τὴν ἐλήθειαν παραγόντων ἐμπνεομένων ἀπὸ εὐεξήγητον ἐθνικὸν φανατισμόν, ἀλλὰ καὶ προτεσταντικὰς ἐπιδράσεις καὶ ἀντικαθολικὰς τάσεις (ἐννοῶ τὸν Mauger), ἀνεκήρυσσε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος, αὐτογνομόνως καὶ ἄνευ κανονικῆς χειραφετήσεως, αὐτοκέφαλον, ἦτο φυσικὸν νὰ διακοποῦν αἱ σχέσεις πρὸς τὴν κεφαλὴν τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἐπὶ 17 συναπτὰ ἔτη, ἦτοι μέχρι τοῦ 1850, αἱ σχέσεις ἦσαν διακεκομμέναι, μέχρις οὗ νομίμως καὶ κανονικῶς ὑποβλήθεῖσα αἵτησις, τοῦ ἐλευθέρου καὶ κυριάρχου Ἑλληνικοῦ Βασιλείου, ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ὅστις διὰ τοῦ Συνοδικοῦ Τόμου πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν, τῷ 1850, δὲν ἀνεγνώρισεν, ἀλλὰ ἀνεκήρυσσε τὴν ἐν Ἑλλάδι Ἐκκλησίαν αὐτοκέφαλον ⁽⁸⁷⁾.

Ἀναμφιβόλως ὅμως ἡ πλέον βαρυσήμαντος σύγκρουσις τοῦ πνεύματος τῆς Οἰκουμενικῆς Ὁρθοδοξίας, ἣν ἐξεπροσώπει ἡ ἑλληνικὴ Ἐκκλησία Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ Ἐθνοφυλετισμοῦ τοῦ *ιθ' αἰῶνος* συνέβη ἐν τῷ *Βουλγαρικῷ ζητήματι* ⁽⁸⁸⁾. Ἐν αὐτῷ κατὰ βάθος συνεκρούσθησαν ἀφ' ἐνὸς μὲν ἡ Βουλγαρικὴ ἐθνικὴ πολιτικὴ καὶ ἡ ἐπ' αὐτῆς ἐπιδρωσα πανσλαβιστικὴ πολιτικὴ τῶν Ρώσων, ἐμπνεομένων ἀπὸ τὰς ἀνωτέρω ἐκτεθείσας ἰδέας, καὶ ἀφ' ἑτέρου αἱ κανονικαὶ ἀρχαὶ τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδοξίας. Δὲν πρέπει δὲ νὰ λησμονῇται, ὅτι ἡ ἐν Βουλγαρίᾳ Ἐκκλησία ἀπὸ τοῦ 864 μ. Χ., ὅτε οἱ Βούλγαροι εἰσῆλθον ὁμαδικῶς εἰς τὸν Χριστιανισμόν, κατέστη Ἐκκλησία ἐθνικὴ καὶ ἐχρησιμοποιήθη πολλάκις ὡς ὄργανον πρὸς πραγματοποιήσιν τῶν ἐθνικῶν σκοπῶν τῶν Βουλγάρων ⁽⁸⁹⁾.

Β'.

Οἱ Βούλγαροι, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Ἕλληνας, βραδύτατα ἀφυπνισθέντες ὡς ἔθνος, ἐπεξήτησαν χωρὶς ἀναλόγους θυσίας ⁽⁴⁰⁾ διὰ τῆς δημιουργίας μεγάλης Ἐκκλησίας, ἄνευ καθωρισμένων γεωγραφικῶν ὁρίων, ν' ἀποκτήσωσι μέγα ἐθνικὸν κράτος ⁽⁴¹⁾. Ἐν προκειμένῳ ἠκολούθουν ὁδὸν ἀντίθετον τῆς κανονικῆς, διότι ἡ δημιουργία αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας, κατὰ τὰ ἔκπαλαι ἐν τῇ Ὁρθοδοξίᾳ ἰσχύοντα, ἔπρεπε ν' ἀποτελέσῃ τὸ φυσικὸν ἐπακόλουθον τῆς συστάσεως ἀνεξαρτήτου κράτους ⁽⁴¹⁾. Ὁ ἀμερόληπτος καὶ νηφάλιος ἐρευνητὴς τῆς Ἱστορίας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα κατὰ τὸν *ιθ'* καὶ τὸν *κ'* αἰῶνα δὲν δύναται νὰ μὴ ἀντιληφθῇ τὴν ἐνότητα τοῦ πνεύ-

ματος καὶ τῆς γραμμῆς ἐν τῇ διαχειρίσει τοῦ θέματος τῆς δημιουργίας καὶ ἀνακηρύξεως τῶν αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν. Ἡ συνείδησις τῆς βαθείας εὐθύνης διὰ τὴν ἐνότητα καὶ καθαρότητα τῆς πίστεως καὶ τῆς διατηρήσεως τῶν θεμελιωδῶν ἀρχῶν τῆς κανονικῆς παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας ἀπέκειτο εἰς χεῖρας τῶν Πατριαρχῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου, τοῦ Οἰκουμενικοῦ κέντρου τῆς ἡμετέρας θρησκείας, ὡς λέγουν συνήθως οἱ Ρώσσοι θεολόγοι. Ἐὰν ἡ ἐδρὺς τοῦ πνεύματος τῶν πατριαρχῶν Γρηγορίου τοῦ ς' καὶ Ἀνθίμου τοῦ ς'. ἡ ἐκδηλωθεῖσα εἰς τὰ ἀλλεπάλληλα σχέδια περὶ χορηγήσεως ἐκκλησιαστικῆς αὐτονομίας εἰς τὰς κυρίας Βουλγαρικὰς ἐπαρχίας τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, οὐδὲν ἴσχυσε καὶ ἐὰν ἡ δύναμις προσαρμογῆς καὶ ἡ ἀνωτερότης καὶ τὸ ὑπερεθνικὸν πνεῦμα τῶν ἡγητόρων τῆς Ἑλληνικῆς μὲν ἀλλὰ ὄντως Καθολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἀρεταὶ ἐκπηγάζουσai, ὡς εἶδομεν, ἀπὸ τὸ ζῶν ἐν αὐτῇ πνεῦμα τοῦ Ἀρχικοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τῆς Οἰκουμενικῆς Ἐκκλησίας τῶν σήμερον ἐξορταζομένων Οἰκουμενικῶν Ἱεραρχῶν καὶ Πατέρων, δὲν ὠφέλησαν κατὰ τὰς συζητήσεις τοῦ Βουλγαρικοῦ ζητήματος μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1840 - 1870, τοῦτο ὠφέλιμο εἰς τὸ σωβινιστικὸν πνεῦμα τῶν βουλγάρων ἡγετῶν, ἐνισχυομένων ὑπὸ τῶν Ρώσσων, διαμορφωσάντων τὴν ἀνατολικὴν αὐτῶν πολιτικὴν εἰς Πανσλαβιστικὴν κατὰ τὰ αὐτὰ ἔτη⁽⁴³⁾. Ἡ ὑγίης ἀγάπη πρὸς τὸ ἴδιον ἔθνος καὶ ἡ Οἰκουμενικὴ Χριστιανικὴ ἰδέα δὲν ἦσαν τάσεις ἀσυμβίβαστοι ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τῶν ἀρχῶν τοῦ Κανονικοῦ Δικαίου καὶ τῆς παραδόσεως τῆς Ὀρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ἐπιζητεῖ πάντοτε νὰ πραγματοποιήσῃ τὸν συμβιβασμὸν τοῦτον. Τοῦναντίον συνέβη παρὰ τοῖς Βουλγάροις, διότι κατὰ τὰ μνημονευθέντα ἀνωτέρω ἔτη δὲν ἐξεδηλώθησαν ἀπλῶς τὰ μεγαλοβουλγαρικά τῶν σχέδια, προοίμιον τῶν πολιτικῶν σχεδίων τῆς Συνθήκης τοῦ Ἀγ. Στεφάνου, πρὸ τῆς ἰδρύσεως τῆς ἡμιανεξαρτήτου Βουλγαρικῆς ἡγεμονίας, ἀλλὰ καὶ προθέσεις ἐκβουλγαρισμοῦ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου⁽⁴⁴⁾. Ἀλλὰ τὸ Βουλγαρικὸν Σχίσμα ἴσως δὲν θὰ ἐπήρχετο ἐὰν δὲν συνέβαιnen ἡ πρωτοφανὴς εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ χρονικὰ ἀνακήρυξις αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Βουλγαρικῆς διὰ τοῦ σουλτανικοῦ φιρμανίου τοῦ 1870. Ὅθεν ἡ σύγκρουσις κατέστη ἀναπόφευκτος, ἀφοῦ ἐδημιουργήθη αὐτοκέφαλος Ἐκκλησία ἐντὸς τῶν κόλπων τοῦ αὐτοῦ Κράτους καὶ τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως μὲ νέαν κεφαλὴν ἐδρεύουσan εἰς τὴν ἔδραν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχοῦ. Ὁ Βούλγαρος ἑξαρχος ἐγκατεστάθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔκτοτε καὶ μέχρι τοῦ 1915. Ἐντεῦθεν ὁ Οἰκουμενικὸς Θρόνος, ὡς θεματοφύλαξ τῶν κανονικῶν ἀρχῶν τῆς Καθολικῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἠναγκάσθη νὰ συγκαλέσῃ τὴν Μεγάλην Σύνοδον τοῦ 1872 (ἧς μετέσχον 3 Πατριαρχαί, πλὴν τοῦ Ἱεροσολύμων, 3 πρώην Οἰκουμ. Πατριαρχαί, ὁ Κύπρου καὶ 24 μητροπολίται), ἡ ὁποία ὀρθῶς κατεδίδασκε τὴν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἰσαγωγὴν τοῦ Ἐθνοφυλετισμοῦ ὡς ἀρχῆς διαμορφώσεως ἀντικανονικῶν Ἐκκλησιῶν⁽⁴⁵⁾. Οὕτως ἡ Μ. Ἐκκλησία ἔλαβε θέσιν ἔναντι

τοῦ μεγαλυτέρου καὶ σοβαρωτέρου προβλήματος τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, ἐνῶ εἰς τοὺς Συνοδικοὺς Τόμους διετύπωσε τὰς ἀρχὰς τῆς διαμορφώσεως κανονικῶν αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν καὶ τῆς ἐλευθέρας αὐτῶν ἀναπτύξεως.

* * *

Τὸ θλιβερόν διὰ τὴν Ὁρθοδοξίαν Βουλγαρικὸν Σχίσμα, τὸ προελθὼν ἀπὸ τὸν ἄκρατον ἐθνικισμόν τῶν Βουλγάρων ἱεραρχῶν, διήρκεσεν ἐπὶ 73 περίπου ἔτη, μετὰ περιπετειῶν διὰ τὰ κράτη τοῦ Αἵμου καὶ τὴν Μεγάλην Ἐκκλησίαν. Ἡ ἐνότης τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἦτο φυσικὸν νὰ ὑποστῇ τὴν ἐπίδρασιν τῶν γεγονότων τῆς ταραχώδους αὐτῆς ἐποχῆς. Ἀλλὰ πρέπει καὶ πάλιν νὰ σημειωθῇ, ὅτι ὁ Οἰκουμενικὸς Θρόνος, παρὰ τοὺς στενοὺς δεσμούς του πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, δὲν ἐλησμόνησε τὴν Οἰκουμενικὴν του ἀποστολήν, ἕνεκα τῆς ὁποίας ἐγένετο ἀντικείμενον σφοδρῶν ἐπικρίσεων καὶ ἐκ μέρους ἡμῶν τῶν ἐλλήνων⁽⁴⁷⁾.

Τὴν ἀπάντησιν τοῦ Οἴκου. Πατριάρχου Ἀνθίμου τοῦ ζ'. πρὸς τὸν Ἑλληνα ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὴν παραπονούμενον δι' ὠρισμένας ἐνεργείας του εἰς Μακεδονίαν, ὅτι «ἡ Ἐκκλησία δὲν πρέπει νὰ φυλετίζῃ, ἀλλὰ νὰ παρέχῃ εὐκολίας εἰς τοὺς ἀλλοφύλους Ὁρθοδόξους»⁽⁴⁸⁾ (1894) μόνον ἑλλην Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἠδύνατο νὰ εἴπῃ. Ὁρθῶς παρατηρήθη ἤδη, ὅτι οἱ Οἰκουμ. Πατριάρχαι, παλαίοντες ἐν μέσῳ τῶν ὀξυτάτων ἐθνικῶν βλέψεων καὶ ἐνεργειῶν τῶν κρατῶν τοῦ Αἵμου, ἐφεύρισκον ἐν εἶδος συμψηφισμοῦ μεταξὺ τῆς ἀνάγκης ἵνα ἐξυπηρετήσωσι τὴν ἰδέαν τῆς οἰκουμενικῆς ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῆς βαθείας ἐπιθυμίας νὰ προστατεύσωσι τὰ δίκαια ἐθνικὰ συμφέροντα τῶν Ἑλλήνων⁽⁴⁹⁾. Τοῦναντίον ἡ Βουλγαρικὴ Ἐξαρχία ἀκολουθοῦσα τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τῶν βουλγαρικῶν κυβερνήσεων παρέμεινε, παρὰ τινὰς ἐσωτερικοὺς ἀγῶνας πρὸς ἀπόκτησιν ἐσωτερικῆς ἐλευθερίας ἐν τῷ βουλγαρικῷ κράτει⁽⁵⁰⁾, κυρίως ἐθνικὴ Ἐκκλησία καὶ ἀκριβῶς ὅπως καὶ κατὰ τὸ παρελθόν, ὄργανον τῆς ἐθνικῆς πολιτικῆς τῶν Βουλγάρων, ὡς ἀποδεικνύει ἡ στάσις της ἀπὸ τοῦ 1870 - 1912 καὶ κατὰ τὸν α' καὶ τὸν β' παγκόσμιον πόλεμον.

Δὲν εὗρισκόμεθα μακρὰν τῆς ἀληθείας ἐπαναλαμβάνοντες τὸν ἰσχυρισμόν, ὅτι ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία δὲν ἐνεστερνίσθη ποτὲ τὴν εὐρύτητα τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδοξίας, ἀλλὰ παρέμεινε κατ' οὐσίαν ἐθνικὴ Ἐκκλησία τῶν Βουλγάρων.

Αὐτὸ ὑπῆρξε τὸ κυριώτερον αἷτιον τῆς δημιουργίας της καὶ τὸ ἰσχυρὸν ἐμπόδιον διὰ τὴν ἀποκατάστασίν της μεταξὺ τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, μετὰ τὴν ἀνακήρυξιν τῆς Βουλγαρίας εἰς ἡμιανεξάρτητον ἡγεμονίαν καὶ Βασίλειον. Ὅσάκις ἠγέρθη ζήτημα ἄρσεως τοῦ Βουλγαρικοῦ Σχίσματος ὑπε-

κρύπτοντο πολιτικοὶ σκοποί. Δὲν εἰσέρχομαι εἰς λεπτομερείας διότι ὁ χρόνος δὲν τὸ ἐπιτρέπει ⁽⁵¹⁾.

Γ'.

Δὲν θὰ ἡδύνατό τις ποσῶς ν' ἀμφισβητήσῃ τὸ ὑπὸ τοῦ ἐπισήμου ὁργάνου τοῦ Οἴκ. Θρόνου γραφὲν ὅτι ἡ ὑπαρξὶς τῆς *κατακρίσεως*, ὡς ἦν *εδρεύθη σύμπασα ἡ Ἐκκλησία τῆς Βουλγαρίας* ἀπὸ τοῦ 1872 ὑπῆρξεν ὅχι ἀπλῶς λυπηρά, ἀλλὰ καὶ *ἐπιζήμιος εἰς τὴν ἐνότητα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας* ⁽⁵²⁾. Ἐντεῦθεν εἶναι εὐνόητον, ὅτι ἡ ἄρσις τοῦ Βουλγαρικοῦ Σχίσματος δὲν ἀπετέλει ἀπλῶς προσδοκίαν τῆς Μ. Μητρὸς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ τῆς ὅλης Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὅπως μαρτυροῦν αἱ ἀποφάσεις τῆς ἐν Ἀγ. Ὅρει συνελθούσης προκαταρκτικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν (8-23 Ἰουνίου 1930) πρὸς προπαρασκευὴν συγκλήσεως Ὁρθοδόξου Προσυνόδου.

Ἐν αὐτῇ ἐτέθη διὰ πρώτην φορὰν ὑπὸ τοῦ Σέρβου μητροπολίτου Ἀχρίδος Νικολάου Βελιμίροβιτς τὸ ζήτημα τῆς ἄρσεως τοῦ Βουλγαρικοῦ Σχίσματος μετὰ τῆς προτάσεως, ὅπως ἡ λύσις δοθῇ πρὸ τῆς μελλούσης τότε νὰ συγκληθῇ Προσυνόδου. Ὁ Σέρβος ἱεράρχης ἐδήλωσεν ἐν τέλει, ὅτι προσφέρει τὴν μεσολάβησιν τῆς Σερβ. Ἐκκλησίας. Ἡ ἀντιπροσωπεΐα τοῦ Οἴκου-μενικοῦ Θρόνου διὰ τοῦ Προέδρου τῆς καὶ Προέδρου τῆς Διορθοδόξου Ἐπιτροπῆς ἀειμνήστου Μητροπολίτου Ἡρακλείας Φιλαρέτου Βαφείδου, ἄλλοτε καθηγητοῦ τῆς Γεν. Ἐκκλ. Ἱστορίας ἐν τῇ κατὰ Χάλκην Θεολογικῇ Σχολῇ, κατὰ τὴν ιβ' συνεδρίαν τῆς Ἐπιτροπῆς λίαν προθύμως ἀπαντήσασα ἐξέφρασε τὴν βαθεῖαν λύπην τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας διὰ τὸ Σχίσμα καὶ ἐδήλωσε σαφῶς, ὅτι «ἐπιθυμεῖ τὴν διὰ τῆς κανονικῆς ὁδοῦ κατὰταξιν καὶ τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας ἐν τῇ χορείᾳ τῶν Ὁρθοδόξων Αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν. Πρὸς τοῦτο τὸ Οἶκουμ. Πατριαρχεῖον δὲν θὰ εἶχεν ἀντίρρησην νὰ δεχθῇ πᾶσαν μεσολάβησιν μιᾶς ἢ πλείονων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἵνα οὕτω διευθετουμένου τοῦ ζητήματος τούτου, πᾶσαι αἱ ὁρθόδοξοι Ἐκκλησίαι μεγάλην αἰσθανθῶσι χαρὰν βλέπουσαι μεταξὺ αὐτῶν παρεδρεύουσιν ἐν τῇ μελλούσῃ Προσυνόδῳ τὴν Βουλγαρικὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ δὴλώσις αὕτη τοῦ ἐκπροσώπου τοῦ Οἴκουμενικοῦ Θρόνου ἐπὶ τοῦ αἰφνιδίως τεθέντος ζητήματος ἦτο συνεπὴς πρὸς τὴν καθόλου πολιτικὴν τοῦ Οἴκουμενικοῦ Θρόνου, ἀπὸ τοῦ 1833 μέχρι τῶν ἡμερῶν μας καὶ τὴν μακραίωνα αὐτοῦ ὑπερεθνικὴν παράδοσιν. Τῆς δηλώσεως γενομένης ἀποδεκτῆς, ὑπὸ πασῶν τῶν Ὁρθοδόξων ἀντιπροσωπειῶν, ἀπεφασίσθη νὰ ζητηθῇ, ἐγκρίσει τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχου, ἡ μεσολάβησις τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων.

Τ' ἀνωτέρω ὑπεβλήθησαν εἰς τὸν ἀείμνηστον *Οἴκουμενικὸν Πατριάρχην Φώτιον τὸν Β'*, *ἄνδρα ἀσκητικὸν καὶ τῆς καθολικῆς Ὁρθοδόξου παραδόσεως τῆς Ἐκκλησίας πιστὸν θεματοφύλακα*. Ὁ ἀείμνηστος ἀνὴρ διὰ τοῦ ἀπὸ 9

Αυγούστου 1930 ἐγγράφου του πρὸς τὸν ἀείμνηστον Πατριάρχην Ἱεροσολύμων Δαμιανόν, διαβιβάζων τὰς προτάσεις τῆς Διορθοδόξου Ἐπιτροπῆς ἐδήλου, ὅτι ἀσμένως ἀποδέχεται τὴν μεσολάβησιν τῆς Μητρὸς τῶν Ἐκκλησιῶν, δι' ἣν καὶ ἐξήτει ἀπάντησιν, ὥστε νὰ δυνηθῇ νὰ δηλώσῃ τοὺς ὅρους πρὸς διευθέτησιν τῆς λυπηρᾶς ταύτης ἐν τῷ σώματι τῆς Ἀγ. ἡμῶν Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἀνωμαλίας.

Εἶναι δὲ ἀξιοσημείωτος ἡ ἐν προκειμένῳ προσθήκη τοῦ Πατριάρχου, «ὅτι οἱ ὅροι θὰ διείποντο ὑπὸ ἐλικρινοῦς πάντοτε ἀγάπης ἐκ μέρους ἡμῶν καὶ ὑπὸ πρόφρονος καὶ ἐγκαρδίου διαθέσεως πρὸς τὴν ἐκ παντὸς δυνατοῦ τρόπου ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης καὶ κανονικῆς ἀδελφικῆς σχέσεως, ἵνα μετὰ τὴν γνῶσιν τῶν ὅρων τούτων προέλθῃ ἡ Ἀγιωτάτη ἀδελφὴ Ἐκκλησία τῶν Ἱεροσολύμων εἰς τὸ προσήκον παρὰ τοῖς ἐν Βουλγαρίᾳ ἀρμοδίοις κύκλοις διάβηται. Ὅτι ἡ δήλωσις αὕτη ὑπῆρξεν ἐλικρινῆς ἀπεδείχθη ἐκ τῶν ὑστέρων ἀπολύτως. Ἡ ἀπάντησις αὕτη εἶναι ἀξία ἰδιαιτέρας ἐκτιμήσεως, ὅχι μόνον διότι προήρχετο ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον τὸν πολλὰ παθόντα, ἀλλὰ καὶ εἰδικῶς ἀπὸ τὸν Φώτιον Β'. Διότι πρέπει νὰ ὑπενθυμίσωμεν, ὅτι ὁ Φώτιος Μανιάτης ὑπῆρξεν ἀρχιδιάκονος καὶ ἱεροκῆρυξ τῆς Μητροπόλεως Φιλιππουπόλεως, εἴτα δὲ πρεσβύτερος καὶ πρωτοσύγγελος αὐτῆς μέχρι τοῦ 1906, ὅτε ἐξωσθέντων βίᾳ ἐξ Ἀν. Ῥωμυλίας καὶ Βουλγαρίας τῶν Ἱεραρχῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, διωρίσθη Γενικὸς Πατριαρχικὸς Ἐπίτροπος πρὸς διοίκησιν τῶν ἐν Ῥωμυλίᾳ καὶ Βουλγαρίᾳ ἐπαρχιῶν τοῦ Θρόνου. Ἡ ἐν τῇ κρίσει ταύτῃ θέσει ἀληθῶς χριστιανικὴ δράσις τοῦ ἀρχιμανδρίτου Φωτίου παραταθεῖσα μέχρι τοῦ 1914, ὅτε οὗτος μεθ' ὀλοκλήρου τοῦ ὁμογεγενοῦς κλήρου ἀπηλύθη ἐξω τῶν ὁρίων τοῦ Βουλγαρικοῦ κράτους, παραμένει μέχρι σήμερον παράδειγμα ἀφοσιώσεως εἰς τὸ καθῆκον πρὸς τὸ Γένος, ἀλλὰ καὶ χριστιανικῆς ὑπομονῆς. Σημειοῦμεν ἀκόμη ὅτι ἠναγκάσθη ὁ ἀείμνηστος ἱεράρχης νὰ περιγράψῃ τὴν στάσιν τῶν Βουλγάρων εἰς βιβλίον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐπίσημα ἐγγράφα καὶ ἱστορικαὶ σημειώσεις περὶ τῆς Βουλγαρικῆς πολιτικῆς καὶ τῶν Βουλγαρικῶν κακουργιῶν πρὸς ἐξόντωσιν τῶν Ἑλλήνων τῆς Ἀν. Ῥωμυλίας 1878 - 1914, Ἀθῆναι 1919». Ἐπὶ λοιπὸν μέχρι τρυγὸς τὸ ποτήριον τῆς βουλγαρικῆς κακίας. Καὶ ὅμως ὁ ἀείμνηστος ἱεράρχης ἐλησμόνησε ταχέως καὶ ὡς ἑλλην καὶ ὡς χριστιανὸς συνεχώρησεν. Εἶναι ἐν προκειμένῳ ἐξόχως χαρακτηριστικὴ τοῦ πνεύματος τοῦ Πατριάρχου ἡ πληροφορία, ἣν παρέχει ἡμῖν ὁ Βούλγαρος ἐπίσκοπος Βιδύνης Νεόφυτος ἐν ἐπιστολῇ αὐτοῦ πρὸς τὸν Φώτιον ἀπὸ 14/3/1930. Ἐν αὐτῇ ὑπενθύμιζε πρὸς τὸν νεοεκλεγέντα Πατριάρχην τὴν κατὰ τὸ 1925, ἐπὶ τῇ ἐνθρονίσει τοῦ Πάρχου Ρουμανίας Μύρωνος, ἐν Βουκουρεστίῳ συνάντησιν, ὅτε ὁ Φώτιος ἦτο μητροπολίτης Δέσπων λέγων, ὅτι ἡ συνάντησις ἐκείνη τῷ ἀφῆκε «βαθεῖαν ἐντύπωσιν», διότι «ἐκ τῶν Ἑλλήνων ἀρχιερέων μόνον ὁ Φώτιος ὑπῆρξεν οὕτω φιλόφρων ὥστε ν' ἀνταλλάξῃ μετ' αὐτοῦ ἀγαθοὺς λόγους «ἐν οἷς ἡμεῖς», ἔλεγεν ὁ Β. Ν., «διείδομεν μαρτυρίαν ἀγαθότητος καὶ εὐαγγελικῶς πεφωτισμένης

ψυχῆς». Ἀπαντῶν ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἔλεγεν, ὀλίγον πρὸ τῆς συγκλήσεως τῆς ἐν Ἀγίῳ Ὁρει Διασκεψέως τῶν Ὁρθοδόξων, «αἰσθανόμεθα ὡς ἐν ἑκ τῶν πρώτων ἡμῶν καθηκόντων καὶ τῶν ὀφειλετικῶν μελημάτων, ὅπως τὰς δυνάμεις ἡμῶν πρὸς τῇ λοιπῇ τοῦ θρόνου μερίμνῃ καταναλώσωμεν ἰδιαιτέρως διὰ τὰ μεγάλα τῆς Μιᾶς ἡμῶν Ἀγίας Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας συμφέροντα, τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀλληλεγγύης μεταξὺ τῶν ἐπὶ μέρους ἀδελφῶν Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τῷ κοινῷ πασῶν ἀγαθῷ. Ἐπὶ πᾶσι δὲ τούτοις προσέθετε, ὅτι «ἦτο πλέον καιρὸς νὰ διευθετηθῇ τὸ Σχίσμα⁽⁵³⁾».

Ταῦτα πάντα προεδίκαζον τὴν στάσιν του εἰς τὴν πρότασιν τῆς Διορθοδόξου ἐπιτροπῆς καὶ ἐρμηνεύουσι τὴν σταθεράν, μέχρι τοῦ θανάτου του, στάσιν τῆς ἄκρας ἐπιεικίας ἐναντι τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας, διότι ὁ Φώτιος ὁ Β΄ ἦτο ὅπως καὶ οἱ προκατόχοι αὐτοῦ βαθυτάτα ἐμπεποτισμένος ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ ἐπίστευε κατ' ἀκολουθίαν εἰς τὴν οἰκουμενικὴν ἀποστολὴν τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ καὶ εἶχε συνείδησιν τῆς ἐν προκειμένῳ εὐθύνης τοῦ Θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς κορυφαίου τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

Ἀλλὰ τὸ πνεῦμα ὑφ' οὗ δείποντο οἱ ἐκπρόσωποι τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας μαρτυρεῖται τόσον ἐκ τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Πατριάρχου Ἱεροσολύμων πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν ὅσον καὶ ἐκ τῶν γραμμάτων τῶν ἄλλων Πατριαρχῶν καὶ ἀρχηγῶν τῶν Καθολικῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν.

Ὁ Ἱεροσολύμων ἀποδεχθεὶς τὴν πρότασιν τοῦ Πατριάρχου, παρὰ τὴν ἀντίρρησην ἣν εἶχεν ἔνεκα τῶν ἀποστάσεων, ἐζήτησεν ἀπὸ μὲν τὸν Σόφιας Στέφανον τὴν ἀποστολὴν προσκυνητῶν ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἑορτῶν τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1930 ἀρμοδίως πληρεξουσιοδοτημένων, ἀπὸ δὲ τὸν Πατριάρχην ἵνα τοῦτο μὲν μεριμνήσῃ, «δι' ὧν οἶδε μέσων», ὥστε νὰ γίνῃ ἀποδεκτὴ ἡ ἀνωτέρω πρότασις παρὰ τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας τοῦτο δὲ ἀποστείλῃ αὐτῷ τοὺς ὅρους, ἐφ' οὓς ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει Μεγ. Ἐκκλησία φρονεῖ, ὅτι εἶναι δυνατόν νὰ διευθετηθῇ τὸ ζήτημα. Ἰδού οἱ ἀποσταλέντες τὴν 20 Δεκεμβρίου 1930 ὅροι.

α) «Ἡ ἐν Σόφια Σύνοδος τῶν Βουλγάρων μητροπολιτῶν, ἐκπροσωποῦσα τὴν γνώμην τῆς καθόλου Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας, δηλοῖ πρὸς τὸν Οἰκ. Πατριάρχην, ὅτι θλιβομένη διὰ τὸν χωρισμόν, ὅστις ὑφίσταται ἐν ταῖς κανονικαῖς σχέσεσι τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας πρὸς τὴν μητέρα Ἐκκλησίαν Κωνσταντινουπόλεως καὶ ποθοῦσα τὴν ἀποκατάστασιν αὐτῶν, ἐπιθυμεῖ ὅπως ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία συγκαταριθμηθῇ μεταξὺ τῶν αὐτοκεφάλων Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν τῶν ἔχουσῶν κανονικὰς σχέσεις πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ ἀποκατασταθῇ ὅντως ὁ ἀδελφικός δεσμός αὐτῆς πρὸς τὸ Οἰκ. Πατριαρχεῖον καὶ πάσας τὰς ὀρθοδόξους Ἐκκλησίας.

β) Ὡς πρὸς τὴν κανονικὴν ἐξάρτησιν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ ἀλλαχοῦ τοῦ κλίματος τοῦ Οἰκ. Θρόνου βουλγαρικοῦ κλήρου ἢ τοῦ ἐν Βουλ-

γαρία, ἐφ' ὅσον θὰ ὑπάρξῃ ἡμέτερος τοιοῦτος, καὶ τὸ ἀπὸ μέρους ἐκατέρου μνημόσυνον τῆς οἰκείας ἐκκλησιαστικῆς ἀρχῆς τηρηθῇσονται αἱ σχετικαὶ κανονικαὶ διατάξεις».

Ἐξετάζοντες τὸ περιεχόμενον τῶν ἀνωτέρω «ὄρων» δὲν δυνάμεθα κατ' ἀλήθειαν κρίνοντας τὰ πράγματα, παρὰ νὰ χαρακτηρίσωμεν τούτους ὡς ἀπλοῦν τύπον, τὸν μᾶλλον ἀνώδυνον, δι' οὗ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον τὸ ὁποῖον τόσα ὑέστη ἀπὸ τοῦ 1860 ἀπὸ τοὺς βουλγάρους, ἐζήτει νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἐπάνοδον τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας εἰς τοὺς κόλπους τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐπιδεῖξαν κατὰ τὰ ἔτη 1852-1872 ἄκραν συγκαταβατικότητα πρὸς τοὺς βουλγάρους κατὰ τὰς μετ' αὐτῶν διαπραγματεύσεις καὶ μετὰ βαθείας θλίψεως προβᾶν εἰς τὴν καταδίκην αὐτῶν ἐπὶ «Φυλετισμῷ» (ἴδε τὰ κείμενα παρὰ Γεδεών: Ἐγγραφα Πατριαρχικά καὶ Συνοδικὰ περὶ τοῦ Βουλγαρικοῦ ζητήματος, 1852-1873 ἐν Κωνσταντινουπόλει 1908 ἰδίᾳ σελ. 392), ἐπέδειξε καὶ κατὰ τὴν παροῦσαν περίπτωσιν τὴν αὐτὴν ἄκραν ἐπιείκειαν καὶ ἀληθὲς φιλάδελφον χριστιανικὸν πνεῦμα. Ἡδύνατο ἄριστα νὰ θέσῃ ὡς ὄρον τὴν ρητὴν αἰτήσιν συγγνώμης διὰ τὰ γενόμενα ἀπὸ τοῦ 1870 μέχρι ἐσχάτων, δεδομένου ὄντος, ὅτι ἡ ἐν Βουλγαρίᾳ Ἐκκλησία ὄχι μόνον ἀνεκηρύχθη ἀνωμάλως, ἀλλὰ μετέσχε ὅλων τῶν πολιτικῶν πραξικοπημάτων καὶ ἠνέχθη ἀνουςιουργήματα τῶν τέκνων τῆς κατὰ τῶν Ὁρθοδόξων Ἑλλήνων⁽⁵⁴⁾. Βαρεῖται ἦσαν αἱ ἡθικαὶ εὐθύναι τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης λοιπὸν εἶχε τὸ κανονικὸν καὶ ἡθικὸν δικαίωμα νὰ ζητήσῃ κάτι περισσότερον ἀπὸ τὴν ἀπλὴν ἔκφρασιν θλίψεως διὰ τὸν χωρισμὸν, διότι ἀναμφισβητήτως ἡ εὐθύνη τῆς ἐν Βουλγαρίᾳ Ἐκκλησίας ἦτο μεγάλη. Ἀλλὰ ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης παρὰ ταῦτα καὶ παρὰ τὸ γεγονὸς, ὅτι πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν διαπραγματεύσεων, ἔνεκα ἀκριτομυθιῶν περὶ τῶν σχετικῶν συζητήσεων τῆς ἐν Ἀγ. Ὁρει Ἐπιτροπῆς, εὐρέθη πρὸ δηλώσεων τῆς ἐν Βουλγαρίᾳ Ἐκκλησίας ἀντικρυς ἀντικειμένων πρὸς τὰς ἀπόψεις τῆς Ἀγίας Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἐν τούτοις ἐμπνεόμενος ἀπὸ τὴν βαθεῖαν συνείδησιν τῆς εὐθύνης διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς ἐνότητος τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, δηλαδὴ ἐκ πνεύματος καθολικοῦ «ἐνέμεινεν εἰς τὸν ἱερὸν σκοπὸν τῆς ἐνότητος». Οἱ ὅροι δὲν ἦσαν κατ' ἀλήθειαν ὅροι, ἀλλ' ἀπετέλουν ἐλαφρὸν καὶ ἀνώδυνον τρόπον ἀποκαταστάσεως τῶν σχισματικῶν χωρὶς νὰ θιγῇ ἡ φιλοτιμία των. Ἡ εὐγενὴς αὕτη χειρονομία δύναται νὰ κατανοηθῇ μόνον ἀπὸ τῶν προϋποθέσεων, τὰς ὁποίας ἐξεθέσαμεν ἐν ἀρχῇ τοῦ παρόντος λόγου, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦ βασικοῦ χαρακτηριστικοῦ τῆς Ἐκκλησίας μας, ἥτοι τῆς οἰκουμενικότητος. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς μακρόθυμος μήτηρ ἠδύνατο νὰ παρίδῃ τὰ διαπραχθέντα ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, ἐφ' ὅσον εἶχον δημιουργηθῇ μεταξὺ τοῦ 1878-1908 καὶ τοῦ 1915 αἱ κανονικαὶ προϋποθέσεις διὰ τὴν ἴδρυσιν αὐτοκεφάλου Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας, ἥτοι ἰον) εἶχεν

ἀνακηρυχθῇ ἡ Βουλγαρία εἰς ἀνεξάρτητον καὶ διεθνῶς ἀνεγνωρισμένον Βασίλειον, 2ον) ἀπὸ τοῦ 1915, ὅτε ἀπέθανεν ὁ τελευταῖος ἑξαρχος τῶν Βουλγάρων ἐν Κωνσταντινουπόλει δὲν εἶχεν ὀνομασθῇ νέος.

Αἱ διαπραγματεύσεις διεξήχθησαν ἐν Ἱεροσολύμοις μόλις κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1932, τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας ἀντιπροσωπευθείσης ὑπὸ τοῦ Στοβίας Βόριδος, τῆς δὲ ἑκκλησίας Ἱεροσολύμων διὰ τοῦ τότε ἀρχιεπισκόπου Ἰορδάνου Τιμοθέου (νῦν Πατριάρχου τῆς Σιωνίτιδος Ἐκκλησίας), τοῦ ἀρχιεπισκοπάρχου τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἀρχιμανδρίτου Ἐπιφανίου (τοῦ ἀειμ. ἀρχιεπισκόπου Φιλαδελφείας τῆς Παλαιστίνης) καὶ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Καλλίστου.

Αἱ ἀντιπροτάσεις τοῦ ἐκπροσώπου τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας ἀποβλέψασαι εἰς τὴν ἀναγνώρισιν *de jure canonico* τῆς *de jure profano* ὑφισταμένης Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας, παρεκάμφθησαν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων διὰ καταλλήλων ἐκφράσεων, διότι ὁ Οἰκουμενικὸς Θρόνος παρομοίαν ἐτήρησε στάσιν ἐναντι τῶν ὁμαιμόνων Ἑλλήνων κατὰ τὸ 1850, ὅτε δὲν ἀνεγνώρισεν, ἀλλ' ἀνεκήρυξε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἑλλάδος αὐτοκέφαλον. Ἀντιπρότασις τῆς Βουλγαρίας ἀποβλέπουσα εἰς τὴν ἔμμεσον ἀναγνώρισιν τῆς ὑπάρξεως Βουλγάρου Ἐξάρχου ἐν Κωνσταντινουπόλει οἶονεὶ ὡς ἀποκρισιαρίου τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας παρὰ τῷ Οἰκουμενικῷ Πατριάρχῃ ἐτροποποιήθη ὑπὸ τῶν ἡμετέρων, ὥστε τελικῶς ἐγένετο δεκτὸς ὁ β' ὅρος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου μετὰ τῆς προσθήκης τοῦ μνημοσύνου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχίου ἐκ μέρους τοῦ ἐν τῷ κλίματι αὐτοῦ Βουλγαρικοῦ κλήρου. Ὁρθῶς τὸ Πατριαρχεῖον ἐδέχθη, ἀλλὰ μεταρρύθμισεν ἐπὶ τὸ κανονικώτερον, τὴν εὐλογον ἀξίωσιν τῶν Βουλγάρων, ἵνα «ὁ προϋστάμενος τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Βουλγαρικοῦ κλήρου διοριζόμενος ὑπὸ τῆς Βουλγαρικῆς Συνόδου τῇ ἐγκρίσει καὶ εὐλογίᾳ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχίου ἔχη τὴν μέριμναν τῶν Θρησκευτικῶν ἀναγκῶν τῶν ὀρθοδόξων Βουλγάρων ἐν Τουρκίᾳ». Ἡ 5' ἀντιπρότασις περὶ τῆς κανονικῆς θέσεως τοῦ ἐν Βουλγαρίᾳ Ἑλληνικοῦ κλήρου τροποποιηθεῖσα φραστικῶς ἐγένετο δεκτὴ, ἐκ λόγων ἀμοιβαιότητος.

Λίαν χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ 7' ἀντιπρότασις τοῦ Βουλγάρου ἀντιπροσώπου μαρτυροῦσα περὶ τῆς ἀπροκαλύπτου ἐξυπηρετήσεως ἐκ μέρους τῆς Ἐκκλησίας τῆς Βουλγαρίας τῶν ἐθνικῶν βλέψεων τοῦ Βουλγαρικοῦ Κράτους. Ἰδοὺ αὕτη.

«Ἵνα ἡ Βουλγαρικὴ αὐτοκέφαλος Ἐκκλησία ἀναθέσῃ εἰς τὴν μέριμναν τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν ἐν τοῖς ὁμόροις κράτεσιν ἐν τῇ Βαλκανικῇ Χερσονήσῳ τοὺς ὀρθοδόξους ἐκείνους βουλγάρους, οἵτινες πρὸ τῶν πολέμων ἀνῆκον εἰς τὸ ποίμνιον αὐτῆς, μετὰ δὲ τοὺς πολέμους ἐτέθησαν ὑπὸ τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν τῶν ὁμόρων κρατῶν καὶ ἵνα εἰς τοὺς ὀρθοδόξους τούτους Βουλγάρους ἀναγνωρισθῇ τὸ δικαίωμα νὰ ἔχωσι τὰς ἐκκλ. αὐτῶν κοινότητας, νὰ εὐχώνται ἐν ταῖς ἐκκλησίαις καὶ διδάσκωνται ἐν ταῖς σχολαῖς ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν γλώσσῃ». Εἶναι προφανές, ὅτι δι' αὐτῆς ἐπεζητεῖτο ἡ δημιουργία

γία ζητήματος Βουλγαρικών μειονοτήτων ἐν τῇ Σερβικῇ καὶ τῇ Ἑλληνικῇ Μακεδονίᾳ καὶ τῇ Θράκῃ. Ἡ ἀντιπρότασις αὕτη ὥς καὶ ἡ συγγενὴς πρὸς αὐτὴν ἰ' παραμερισθεῖσαι, ὥς ξέναι πρὸς τὸ ἀντικείμενον τῶν διαπραγματεύσεων καὶ πολιτικῆς φύσεως, δὲν ἐγένοντο δεκταί, ἐνῶ τοῦναντίον ἑτέρα πρότασις τῶν Βουλγάρων, ὅπως γίνουν δεκτοὶ εἰς τὴν μέλλουσαν νὰ συγκροτηθῇ Προσύνοδον τῶν Ὁρθοδόξων μετὰ πλήρων δικαιωμάτων, ἐγένετο δεκτὴ, ἐφ' ὅσον θὰ ἦορτο ἐν τῷ μεταξὺ χρόνῳ τὸ Σχίσμα.

Ἐνῶ ἡ κοινὴ προκαταρκτικὴ συμφωνία τῶν Ἱεροσολύμων τοῦ 1932 ἡ ὁποία ἀπετέλεσε τὴν βάσιν τῶν τελικῶν ὅρων τοῦ Οἴκ. Πατριαρχείου τῆς 11ης Ἀπριλίου 1934, ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ τελικῶς ἀποδεκτὴ ὑπὸ τῆς Βουλγ. Ἐκκλησίας, ἐφ' ὅσον αἱ Ἐκκλησίαι εἶχον συμφωνήσῃ, οἱ ἐν Σόφια ἐνεφάνισαν τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἑνὰ νέον παράγοντα, τὴν Βουλγαρικὴν Ἱεραρχίαν, ἣν μέχρι πρό τιнос οὐδαμῶς ἐμνημόνευον. Εἰς ταύτην ἀνέθετον τὴν τελικὴν ἔγκρισιν τῆς συμφωνίας, πιθανῶς διότι ἐν τῷ μεταξὺ ἐπῆλθε μεταβολὴ εἰς τὰς σκέψεις τῶν πολιτικῶν ἡγετῶν τῆς Βουλγαρίας, ἔνεκα τῆς ἀρχομένης ραγδαίας ἐξελίξεως τῶν πολιτικῶν πραγμάτων τῆς Εὐρώπης διὰ τῆς ἀναδείξεως τῆς Γερμανικῆς Δυνάμεως καὶ κατ' ἀκολουθίαν τῆς ἀναξογο-νῆσεως τῶν ἐλπίδων πραγματοποιήσεως τῶν μεγαλοβουλγαρικῶν σχεδίων. Ἡ μετὰθεσις εὐθυνῶν ἦτο προφανής, ἀλλ' οἱ ἡμέτεροι δὲν φαίνεται νὰ τὴν ἀντελήφθησαν.

Ἐνῶ λοιπὸν οἱ ἡμέτεροι ἀνέμενον τὴν τελικὴν ἀποδοχὴν τῶν ὅλων τυπικῶν καὶ ἀνωδύνων ὅρων περὶ ἄρσεως τοῦ Σχίσματος ὁ Βιδύνης Νεόφυτος, ὥς ἀντιπρόεδρος τῆς Συνόδου τῆς Βουλγ. Ἐκκλησίας, διὰ τοῦ ἀπὸ 31 Δεκεμβρίου 1934 γράμματος πρὸς τὸν τοποτηρητὴν Ἱεροσολύμων ἀνεκοίνωσεν, «ὅτι ἐν τῇ κατὰ Δεκέμβριον συνελεύσει τῶν Ἱεραρχῶν τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας τὸ ζήτημα τοῦτο συνεζητήθη μετὰ τῆς προσηκούσης σοβαρότητος, ἀλλ' ἔνεκα τῆς γενικῆς καταστάσεως καὶ τῆς ἐπελθούσης μετατροπῆς (transformation)) (ὁ αἰμὺν. Α. Χρῦσανθος ἀποδίδει τὴν λέξιν διὰ τῆς μεταμορφώσεως) τῶν δυνάμεων, εἰς ἣν ἀσχολοῦνται αὗται, ἡ Συνέλευσις Ἱεραρχίας ἐπέσθη, διὰ αἱ περιστάσεις αὗται οὐδόλως εἰσὶν εὐνοϊκαὶ πρὸς τελείαν λύσιν τοῦ ζητήματος κατὰ τὴν παροῦσαν στιγμὴν⁽⁵⁶⁾. Ἡ σύνοδος τῆς Βουλγαρικῆς Ἱεραρχίας ἀνέμενεν «εὐνοϊκωτέρας ἡμέρας διὰ τὴν ἥρεμον λύσιν τοῦ τόσον σπουδαίου ζητήματος». Ἡ Βουλγαρικὴ Σύνοδος ἐξ ἀνάγκης ὡμολόγει «εὐχαρίστως» «διὰ τὴν πρόθυμον καὶ συγκινητικὴν μεσολάβησιν ἐν τῷ ἀρξαμένῳ Ἀγίῳ ἔργῳ, ὅπερ ἤλπιζε νὰ ἀχθῇ ποτε εἰς αἶσιον πέρας». Ἡ ἀπροσδόκητος καὶ ἀλγεινὴ ἐντύπωσις ἡ προκληθεῖσα ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀποτυπῶται εἰς τὰ ἀπὸ 19 Φεβρουαρίου 1935 πατριαρχικά γράμματα πρὸς τοὺς Πατριάρχας καὶ ἀρχηγοὺς τῶν ὁρθοδόξων αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν. Ἐν αὐτοῖς ὁ Πατριάρχης Φώτιος διαβιβάζων ἀντίγραφα τῶν διαμειφθέντων ἐγγράφων παρτεῖρει, ὅτι πρὸς τὴν πρὸ τειραθείας πρότασιν τῆς Διορθοδόξου

ἐπιτροπῆς τοῦ Ἀγίου Ὁρους δὲν ἠδύνατο «ἵνα μὴ μετὰ πάσης ἀπίδῃ τιμῆς καὶ πρόφρονος καὶ εὐλικρινοῦς γνώμης καὶ προαιρέσεως ἡ Μήτηρ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ἣτις οὐδέποτε ἀπ' ἀρχῆς τῆς θλιβερᾶς ῥήξεως ἐπαύσατο διαπνεομένη ὑπ' ἀγάπης καὶ ἐγκαρδίου ἀγαθῆς διαθέσεως πρὸς τὴν ἐκ παντὸς τρόπου τῆς εἰρήνης καὶ ἀδελφικῆς σχέσεως ἀποκατάστασιν πάντοτε καὶ ἐν πάσῃ εὐκαιρίᾳ τοῦτο ἐκδηλώσασα καὶ ἐπιμαρτυρήσασα. Μεθ' ὃ ὁ Πατριάρχης προσέθετεν· «ἐχαίρομεν ἤδη ἐλπίζοντες ἐν τάχει χαροποιήσῃ καὶ τὰς ἁγίας ἀδελφὰς Ἐκκλησίας διὰ τοῦ ἀγγέλματος τῆς ἐκ τοῦ σώματος τῆς Ὁρθοδόξου παρατάξεως ἄρσεως τοῦ θλιβεροῦ τῆς διαιρέσεως σκόλοπος, *ὅτι πρὸ τινος ἐπῆλθεν ἀδόκητος ἀνακοπὴ ἐν τῇ δοίᾳ καὶ αἰσίᾳ τῶν πραγμάτων πορείᾳ, θλίβουσα μὲν μεγάλως ἡμᾶς, ἀναμφιβόλως δὲ καὶ τὰς λοιπὰς ἀδελφὰς Ἐκκλησίας*». Μετὰ ταῦτα ὁ αἰόιδιμος Πατριάρχης ὁρθῶς παρειρῇ, *ὅτι αἱ δύσκολοι «περιστάσεις οὐδεμίαν σχέσιν εἶχον πρὸς τὴν ἱερὰν διακανόνισιν τῆς καθαρῶς ἐκκλησιαστικῆς διαφορᾶς» καὶ ὅτι ἀπειλοῦν τουναντίον ἕνα ἐπὶ πλέον λόγον, «ἵνα ἔτι μᾶλλον καὶ μετὰ μείζονος σπουδῆς ἐπιδιωχθῇ καὶ ἐπιτευχθῇ ἡ ἱερὰ καὶ τοῖς πᾶσιν ἐφικτὴ διακανόνισις, ἡ ὁποία ἐκτὸς τῆς ὀφειλετικῆς ἀποκαταστάσεως τῶν μεταξὺ τῶν ἀδελφικῶν Ἐκκλησιῶν ἀδελφικῶν σχέσεων, σπουδαίως καὶ εἰς τὴν τῆς ὅλης Ὁρθοδόξου παραστάσεως καὶ παρατάξεως ἐνίσχυσιν συντελεῖ*». Οὕτως ἔβλεπε τὰ πράγματα ἀπὸ καθολικῆς Ὁρθοδόξου ἀπόψεως, διότι ἐὰν τὸ ζήτημα τῆς ἄρσεως τοῦ Βουλγαρικοῦ Σχίσματος ἐξητάζετο ἀπὸ καθαρῶς ἐθνικῆς ἑλληνικῆς ἐπόψεως εἶναι πρόβλημα κατὰ πόσον θὰ ἔπρεπε νὰ δειχθῇ τοιαύτη προθυμία διὰ νὰ ἀρθῇ τὸ Σχίσμα. Ἀλλ' ἡ Μεγάλη τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία ὡς ἐκπρόσωπος τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας δὲν ἠδύνατο παρὰ νὰ ἐξετάσῃ τὸ θέμα τῆς ἄρσεως τοῦ Βουλγαρικοῦ Σχίσματος κυρίως ὑπὸ τὸ πρῶτον τοῦ ὑπάτου συμφέροντος τῆς Ὁρθοδοξίας, ἀφοῦ ἐκ παραδόσεως μακρᾶς καὶ κανονικῆς θέσεως ὁ Οἰκουμενικὸς Θρόνος ὡς «πρῶτος τῇ τάξει» φέρει μείζονα εὐθύνην διὰ τὴν διατήρησιν τῆς ἐνότητος καὶ καθαρότητος τῇ πίστει τῆς Μιᾶς Ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας.

Τὴν αὐτὴν ἐκπλήξιν, πρὸς τὴν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ἔδοκίμασαν καὶ οἱ λοιποὶ ἀρχηγοὶ τῶν Ἑλληνικῶν Ἐκκλησιῶν καὶ μάλιστα οἱ ἀείμνηστοι Ἀλεξάνδρειας Μελέτιος καὶ ὁ τοποτηρητὴς Κύπρου Λεόντιος, διότι ἡ ἀγνόησις τῶν χριστιανικῶν καὶ ἑλληνικῶν προθέσεων συνήντα τὴν κακὴν θέλησιν τῶν Βουλγάρων.

Δὲν ὑπάρχει ὁ ἀναγκαῖος χρόνος διὰ τὴν ἐκθεσιν τῶν γεγονότων τῆς πολιτικῆς διαμορφώσεως τῆς Εὐρώπης μετὰ τὸ 1934 ἐντὸς τῆς ὁποίας κατέλαβε βαθμιαίως τὴν χασακτηριστικὴν θέσιν τῆς ἡ ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Βουλγαρίας. Ἡ ἄνοδος εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ Χίτλερ κατὰ τὴν 30ὴν Ἰανουαρίου 1933 ἐσήμανε τὴν κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐναρξιν διαμορφώσεως τῶν νέων πολιτικῶν πραγμάτων τῆς Εὐρώπης. Αἱ εἰρηνικαὶ συνθῆκαι τῶν ἐτῶν

1933-36 ὑπῆρξαν ἀπατηλαί. Ἡ ἀπότομος ἀναβολὴ τῆς ὀριστικῆς ἀποδοχῆς τῆς ἐτοιμῆς λύσεως τῆς ἄρσεως τοῦ Βουλγαρικοῦ Σχίσματος, κυρίως πολιτικῶς δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ, ὅπως καὶ ἡ αἰτησις τῆς Βουλγαρίας περὶ ἄρσεως τοῦ Σχίσματος κατὰ Ἰανουάριον καὶ Φεβρουάριον τοῦ 1945.

* * *

Ἄλλ' ἄς στρέψωμεν νῦν τὴν προσοχὴν πρὸς τὴν τελευταίαν φάσιν τοῦ προκειμένου ζητήματος, τὴν κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1945 ὀριστικὴν ἄρσιν τοῦ Βουλγαρικοῦ Σχίσματος.

Εἶναι τόσον πρόσφατα τὰ γεγονότα τῶν ἐτῶν 1939-45 καὶ τόσον γνωστὴ ἡ στάσις τῆς Βουλγαρίας κατὰ τὸν τελευταῖον β' παγκόσμιον πόλεμον καὶ τόσον νωπαὶ αἱ πληγαί, τὰς ὁποίας φέρει ὁ Ἑλληνισμός, ἰδίᾳ ὁ Βόρειος, ἐκ τῆς δράσεως τῶν Βουλγάρων ἀπὸ τοῦ 1941 μέχρι σήμερον, ὥστε θὰ ἐκινδύνεον νὰ ἀναξέσω πληγὰς κατὰ τὴν ἱερὰν ταύτην ἡμέραν, ἐὰν ἤθελον ἀφιερῶσαι ἔστω καὶ μίαν σελίδα εἰς ἀδρὰν περιγραφὴν τούτων. Σημειῶνω ὅμως τὸ γεγονὸς ὅτι Βούλγαροι κληρικοί, εἴτε συνειργάσθησαν εἴτε ἠνέχθησαν τὰ ἀνουςιουργήματα τῶν ὁμοεθνῶν των⁽⁵⁷⁾, ἡ δὲ Σύνοδος τῆς Β. Ἐκκλησίας ἔφερε τουλάχιστον τὴν εὐθύνην τῶν ἀντικανονικῶν πράξεων, ἀφοῦ τοὺς βία ἐξωσθέντας μητροπολίτας τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ἀντικατέστησαν βούλγαροι ἱεράρχαι. Ἄλλ' ἡ χαρὰ τῶν Βουλγάρων διὰ τὴν πραγματοποίησιν τῶν μεγαλοβουλγαρικῶν σχεδίων διήρκεσεν εὐτυχῶς ἐπ' ὀλίγον, διότι αἱ συμμαχικαὶ στρατιαὶ ἀπὸ τοῦ 1942-44 συνέτριψαν τὸ κύριον στήριγμα τῶν μεγαλοβουλγαρικῶν σχεδίων, τὸν Πρωσικὸν Μιλιταρισμόν, οὗτος κύριος ἐκπρόσωπος ἐν τῇ Βαλκανικῇ ἐνεφανίσθη ἡ Βουλγαρία.

Εἶναι γνωστὰ αἱ συνθῆκαι ὑπὸ τὰς ὁποίας εὐρέθη ἡ Βουλγαρία ἀπὸ Σεπτεμβρίου τοῦ 1944, ὅτε δι' ἐνὸς ἐπιτυχοῦς ἐλιγμοῦ ἡ Σοβιετικὴ ἔνωσις ἀντὶ τῶν συμμάχων εὐρέθη ὡς δυνάμεις κατοχῆς ἐν Βουλγαρίᾳ. Εἶναι ὀντως θαυμαστόν, ἀλλὰ καὶ περίεργον, ὅτι ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία ἡ ἀναβαλοῦσα ἀποτόμως κατὰ τὸν εἰρηνικὸν Δεκέμβριον τοῦ 1934 τὴν τελικὴν ἀποδοχὴν τῆς ἐτοιμῆς λύσεως ἄρσεως τοῦ Σχίσματος ἀκριβῶς κατὰ τὸν πολεμικὸν Δεκέμβριον τοῦ 1944 ἤρchiσε τὰς πρῶτας ἐνεργείας της ἐν Κωνσταντινουπόλει διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἄρσιν του. Δυνάμεθα ἀδιστάτως νὰ εἴπωμεν, ὅτι βεβαίως ἡ ἀπόφασις περὶ ἐκλογῆς νέου Βουλγάρου Ἐξάρχου, τοῦ πρώτου μετὰ τὸ 1915, κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1945 καὶ δὴ τοῦ μητροπολίτου Σόφιας Στεφάνου καὶ ἡ αἰτησις αὐτοῦ ὡς προέδρου πλέον τῆς Βουλγαρικῆς Συνόδου πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Βενιαμὶν τὸν Α', περὶ ἄρσεως τοῦ Βουλγαρικοῦ Σχίσματος, δὲν ἐλήφθη ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῆς κατεχούσης δυνάμεως. Ἴσως θὰ ἡδυνάμεθα ἀκόμη νὰ προχωρήσωμεν περαιτέρω ἰσχυρίζόμενοι, ὅτι ἡ πρώτη ὥθησις περὶ τούτου θὰ προῆλθεν ἐκ τῆς κατεχούσης δυνάμεως, χωρὶς

νά δυνάμεθα κατ' ἀρχὴν νά ἀρνηθῶμεν, ὅτι ὑπῆρχον πάντοτε Βούλγαροι ἱεράρχαι ἐπιθυμοῦντες τὴν ἄρσιν τῆς κατακρίσεως τοῦ 1872. Τὰ γεγονότα δέον καὶ πάλιν νά ἐξετασθῶσιν ἐν συσχετισμῷ πρὸς τὴν νέαν Ἀνατολικὴν πολιτικὴν τῆς Σοβιετικῆς Ρωσσίας καὶ τὴν ἐν τῇ ἐξωτερικῇ ταύτῃ πολιτικῇ θέσιν τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας ὡς βοηθητικοῦ μέσου πρὸς ἐπίτευξιν τῶν ἀπωτέρων σκοπῶν τῆς πολιτικῆς τῶν Σοβιετ ἐν τῇ Βαλκανικῇ καίτῃ Μ. Ἀνατολῇ.

Ἡ Ρωσσία ἦτο λοιπὸν παρούσα ἐν Βουλγαρίᾳ τῷ 1944-45, ὅπως ἦτο ὀπισθεν τῶν γεγονότων τοῦ Βουλγαρικοῦ ζητήματος κατὰ τὰ ἔτη 1866-72 (Ἰγνάτεφ) ⁽⁵⁸⁾. Ὅπως τότε ἦτο χρήσιμος εἰς τὴν Ρωσσίαν ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία καὶ τὸ Σχίσμα, ὡς μέσα πολιτικά, οὕτω καὶ τώρα ἦτο χρήσιμος αὐτῇ τε καὶ τῇ ἐν τῇ τρίτῃ ἐθνικῇ ταπεινώσει εὐρισκομένη Βουλγαρίᾳ ἡ ἄρσις τοῦ Σχίσματος ⁽⁵⁹⁾.

Ἀλλ' ἂς στρέψωμεν τὴν προσοχὴν πρὸς τὰς ἐνεργείας τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἐκπροσωπουμένης ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον. Εἶναι βέβαιοι ὅτι οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἕλληνες ἱεράρχαι μετεῖχον μὲ τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τῶν δοκιμασιῶν τοῦ Ἑθνους, μάλιστα κατὰ τὰς φρικώδεις ἡμέρας τοῦ Δ)βρίου 1944 καὶ τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1945, ὅτε ἐλήφθη ἡ αἰτησις τοῦ νέου Βουλγάρου ἐξάρχου Σόφιας Στεφάνου καὶ ἀφίκετο ἐσπευσμένως εἰς Κωνσταντινούπολιν ἡ Βουλγαρικὴ ἀντιπροσωπεΐα. *Διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν ἐκαλεῖτο ὁ Οἰκουμενικὸς Θρόνος νά ἐκλέξῃ μεταξὺ τῆς οἰκουμενικῆς καὶ τῆς ἐθνικῆς του ἀποστολῆς. Ἡδύνατο βεβαίως νά προβάλλῃ σοβαροὺς λόγους καὶ ν' ἀρνηθῇ τὴν ἄρσιν τοῦ Σχίσματος ἐφ' ὅσον 1) ἡ Βουλγαρία δὲν εἶχε ἐλευθέραν κυβέρνησιν ⁽⁶⁰⁾. 2) δὲν ἐξήτησε τὴν ἄρσιν τοῦ Σχίσματος διὰ τῆς ἀποδοχῆς τῶν ὄρων τοῦ 1934 ἡ Βουλγαρικὴ Ἱεραρχία, ἡ ἀναβαλοῦσα τὴν λήψιν τῆς τελικῆς ἀποφάσεως κατὰ Δεκέμβριον τοῦ 1934 ἐπὶ τῇ προφάσει τῶν περιστάσεων, ἀλλὰ ἡ Διοικ. Σύνοδος, 3) διότι τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1944 καὶ τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1945 αἱ περιστάσεις ἦσαν ὄντως ἀνώμαλοι διὰ τε τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Βουλγαρίαν, 4) διότι ἀκόμη ἡ Βουλγαρικὴ Σύνοδος ἔφερε τὴν εὐθύνην ἀντικανονικῶν πράξεων, διαπραχθεισῶν ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ, ἥτοι ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τοῦ Οἰκ. Θρόνου. Ἡδύνατο ἀκόμη τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον νά δηλώσῃ, ὅτι ἀποδέχεται κατ' ἀρχὴν τὴν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὄρων τοῦ 1934 ἄρσιν, ἀλλὰ ἡ λήψις τῆς τελικῆς ἀποφάσεως ἀπέκειτο εἰς Διόρθοξον Σύνοδον, ὅπως μεγάλη Διορθόδοξος Σύνοδος ἐκήρυξε τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Βουλγαρίας σχισματικὴν πρὸ 73 ἐτῶν. Τοιαῦται ἀντιρρήσεις δὲν προεβλήθησαν, ἐφ' ὅσον γνωρίζω ⁽⁶¹⁾.*

Ἡ Σύνοδος τοῦ Οἰκ. Θρόνου, εἰσηγουμένου τοῦ ἀειμνήστου Πατριαρχου Βενιαμίν τοῦ Α' καὶ μάλιστα τοῦ Χαλκηδόνος Μαξίμου, τοῦ μετὰ ταῦτα Πατριαρχου, ἀποδεχθεῖσα ὁμοφώνως, κατὰ τὴν 8ην Φεβρουαρίου 1945, τὴν κατ' ἀρχὴν ἄρσιν τοῦ Σχίσματος ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὄρων τοῦ 1934, ὥρισεν ἐπιτροπεΐαν, ἡ ὁποία καὶ διετύπωσε ἐκ νέου πρωτόκολλον περὶ τῶν ὄρων

τῆς ἄρσεως τῆς κατακρίσεως τῆς Βουλγαρικῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸν Τόμον περὶ ἀνακηρύξεως αὐτῆς εἰς αὐτοκέφαλον. Κατὰ τὴν 22^{αν} Φεβρουαρίου ἐλήφθησαν αἱ τελικαὶ ἀποφάσεις.

Ἡ ἐντύπωσις, ἣτις παρήχθη ἐν τῇ μόλις ἀπελευθερωθείσῃ πατρίδι ἡμῶν ἦτο ἀλγεινὴ καὶ ἐπιστεύθη ὅτι οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔσπευδον, μὴ λαμβάνοντες ὑπ' ὄψει οὔτε τὰ αἰσθήματα τῆς τραυματισμένης ὑπὸ τῶν Βουλγάρων Ἑλλάδος, οὔτε τὰ ἐπακόλουθα τῆς ἀποφάσεώς των. Ἀκόμη ἐπιστεύθη ὅτι ὁ τότε σλαβόφιλος ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος ἠνόνησεν ἐπισήμως καὶ δὴ γραπτῶς τὴν ἄρσιν.

Δὲν δύναμαι νὰ εἰσέλθω εἰς λεπτομερείας, ἀλλὰ εἶναι ἐπιβεβλημένον νὰ εἶπω τὰ ἐξῆς· αἱ ἀπόψεις αὗται δὲν ἀνταποκρίνονται ἀπολύτως πρὸς τὰ πράγματα. Ἀλλ' αἱ ἀποφάσεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ἀνεγνωρίσθησαν ὑπὸ τῶν Πατριαρχείων καὶ Ὁρθοδόξων αὐτοκεφάλων Ἐκκλησιῶν, αἵτινες εἰσηγήθησαν τὴν ἄρσιν τοῦ Σχίσματος ἐν ἔτει 1930 - 34, διότι ἐξυπηρετοῦν τὸ συμφέρον τῆς ἐνότητος τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδοξίας, ἣς ὁ Ἑλληνισμὸς ἐτάχθη ἀκοίμητος φρουρὸς καὶ ἄγρυπνος παραστάτης. Σημειῶνω ὅμως, ὅτι σήμερον ἔχουν παραμερισθῇ ἐν Βουλγαρίᾳ οἱ πρωτοστατήσαντες εἰς τὴν ἄρσιν τοῦ Σχίσματος καὶ δὴ ὁ Σόφιας Στέφανος. (Πρβλ. λεπτομερείας εἰς τὰς τελευταίας παραγράφους τῆς πραγματείας μου περὶ «ἄρσεως τοῦ Σχίσματος» ἐν τῇ Ἐπιστημονικῇ Ἐπετηρίδι τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς).

Ὁ ἀναγινώσκων τὰ δημοσιευθέντα ἔγγραφα, τὴν ἀλληλογραφίαν, τὰς ἀποφάσεις τῆς Συνόδου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου καὶ τοὺς ἐκφωνηθέντας ἐν Κωνσταντινουπόλει λόγους κατὰ Μάρτιον τοῦ 1945^(*) ἐὰν μὲν γνωρίζῃ τὴν ἱστορίαν καὶ τὰς τάσεις τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας, ὅπως εἶχον τὴν τιμὴν νὰ ἐκθέσω ὑμῖν ταύτην σήμερον, δὲν ἐκπλήσσειται. Τουναντίον μάλιστα ὁ γνωρίζων τὴν οὐσίαν τῆς Ἑλληνικῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀντιλαμβάνεται ὅτι διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν ὁ Οἰκουμενικὸς Θρόνος ὡς θεματοφύλαξ τῆς καθολικῆς Ὁρθοδοξίας ἤρθη εἰς τὸ ὕψος τῆς οἰκουμενικῆς του ἀποστολῆς. Τὸ Βουλγαρικὸν Σχίσμα ἀπειτέλει μίαν ρωγμὴν καὶ πληγὴν εἰς τὸ σῶμα τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ διὰ τοῦτο ἔπρεπε νὰ ἀρθῇ ἐφ' ὅσον αἱ κανονικαὶ προϋποθέσεις ὑπῆρχον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ τρόπος καὶ οἱ ὁροὶ τῆς ἄρσεως εἶχον συμφωνηθῇ ἐν ἔτει 1934 δὲν ἔπρεπε νὰ ἀφθῇ καμμία εὐκαιρία ἀνεκμετάλλετος (καὶ αἱ εὐκαιρίαι παρέρχονται πολλάκις ἀνεπιστρεπτί) ἀπὸ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι εἶναι τεταγμένοι ἐκ τῆς κανονικῆς παραδόσεως τῆς Μιᾶς Ἀγίας Καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας νὰ μεριμνῶσι διὰ τὴν ἐνότητά καὶ εὐστάθειαν τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἀναγινώσκων τὰ ἀνωτέρω μνημονευθέντα στοιχεῖα καὶ τὰς ἐγκύρους πληροφορίας, ἃς ἠδυνήθην καὶ ὤφειλα, ὡς θεράπων τῆς Ἱστορικῆς Ἐπιστήμης τῆς Ἐκκλησίας, νὰ συλλέξω, διαπιστώνει ὅτι πάντες οἱ τεταγμένοι Ἕλληνες κατείχοντο καὶ κατέχονται ἀπὸ τὸ συναίσθημα τῆς βαθυτάτης εὐθύνης διὰ τὸ κῶρος τοῦ Οἰκ. Θρόνου. Οἱ ἔλ-

ληνες ιεράρχαι είχαν βαθεῖαν συνείδησιν τῆς εὐθύνης των διὰ τὴν διαφύλαξιν ὅχι μόνον τοῦ κύρους τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐνότη-
 τας τῆς Ἐκκλησίας, ἄνευ βεβαίως τῆς θυσίας τῶν ἀρχῶν τῆς Καθολικῆς Ὁ-
 ρθοδοξίας. Οὐδείς δὲ δύναται ν' ἀμφισβητήσῃ, ὅτι ἡ προσέλευσις τῶν Βουλ-
 γάρων αἰτούντων ἀπὸ τὸν Οἰκουμενικὸν Θρόνον κατ' οὐσίαν συγγνώμην
 καὶ ἄρσιν τῆς κατακρίσεως, ὑφ' ἣν εὐρέθῃ σύμπαν τὸ Βουλγαρικὸν ἔθνος
 ἀπὸ τοῦ 1872, καὶ ἀνακήρυξιν τοῦ αὐτοκεφάλου ἀπειλῶν γεγονότα
 ὑποῦντα εἰς τὰ ὅμματα τοῦ κόσμου τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην ὡς κο-
 ρυφὴν τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἡ ἀσθενεστάτη ἀντίδρασις πρὸς προεβλήθη ἐκ τῶν
 ὑστέρων, οὐχὶ βεβαίως παντάπασιν ἀδικαιολόγητος, στερεῖται γενικωτέρας
 σημασίας. Ἡ ἐπιείκεια τῆς Ἐκκλησίας ἔναντι τῶν προσερχομένων μὲ τὴν
 συμφωνίαν τοῦ 1934 βουλγάρων, ἀνεξαρήτως ἐὰν οὗτοι ἦσαν ἄξιοι τῶν
 εὐεργεσιῶν τῆς Μητρὸς Ἐκκλησίας, δύναται νὰ ἐρμηνευθῇ μόνον ἀπὸ χρι-
 στιανικῆς ἐπιεικείας καὶ τῆς πατρικῆς κληρονομίας τῆς Καθολικῆς Ὁρθο-
 δόξου Ἐκκλησίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς ἀνωτερότητος τῆς ἑλληνικῆς ψυ-
 χῆς. Πιστεύω ὅτι ἔχω δίκαιον ἰσχυρίζομενος καὶ πάλιν, ὅτι εἰς τὴν ψυχὴν
 τῶν ἑλλήνων ὑπῆρξε πάντοτε καὶ εἶναι εὐρύς ὁ χώρος διὰ τὴν καλωσύνην
 καὶ τὴν εὐγένειαν, ἐνῶ δὲν ὑπάρχει ποτὲ χώρος δι' ἑν διαρκὲς μῖσος. Ἐπειτα
 ἡ γενναιοφροσύνη εἶναι ἀρετὴ ὑπερόχων ψυχῶν καὶ ἡ ἑλληνικὴ ψυχὴ καὶ
 μάλιστα ἡ χριστιανικὴ εἶναι ὑπέροχος. Ἐν ὅψει τῶν ἀνωτέρω δυνάμεθα καὶ
 πάλιν νὰ εἰπωμεν, ὅτι μόνον ἕλληνες ιεράρχαι, κληρονόμοι τοῦ πνεύματος
 τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδοξίας, ἠδύναντο νὰ σφίξουν τὴν καρδίαν των καὶ νὰ
 ἀρθῶσιν εἰς τοιοῦτον ὕψος, ὥστε νὰ συγχωρήσουν τοὺς Βουλγάρους, εἰδικῶς
 τὸν Ἰανουάριον καὶ Φεβρουάριον τοῦ 1945, δηλαδὴ τὴν ὥραν τῆς μεγάλης
 δοκιμασίας τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἡμπορεῖ ἡ ἐποχὴ μας νὰ μὴ ἔχη Βασι-
 λείους, Γρηγορίους καὶ Χρυσοστόμους, ὅπως δὲν ἔχει καὶ ἡγέτας πολι-
 τικοὺς καὶ πνευματικοὺς ὁμοίους πρὸς τοὺς τοῦ ε' π. Χ. αἰῶνος, ἀλλὰ ὅπως
 ἡ βιολογικὴ δύναμις τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς διατηρεῖται μέχρι τοῦ νῦν οὕτω
 καὶ ἡ ζωσα παράδοσις τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῶν δύο μεγάλων ἐποχῶν τῆς ἀκ-
 μῆς του (τῆς κλασσικῆς δὴλον ὅτι καὶ τῆς ἐποχῆς τῶν τριῶν ἱεραρχῶν καὶ
 τοῦ Βυζαντίου) εἶναι ἰσχυρὰ καὶ ἀνεβίωσεν εἰς τὰς ἡμέρας μας εἰς τὴν ψυ-
 χὴν τοῦ λαοῦ μας. Δυνάμεθα μὲ ποιητικὴν ἄδειαν νὰ ἐπαναλάβωμεν, ἐννοοῦν-
 τες ἐν εὐρυτέρᾳ ἐννοίᾳ, τοὺς λόγους τοῦ Παλαμᾶ «τὸ πνεῦμα τῆς Ἑλλάδος
 καὶ στὸ χῶμα λάμπει»⁽⁶³⁾. Ὁ Ἑλληνισμὸς εἶναι ἀκόμη καὶ εἰς ἐποχὰς πτώ-
 σεως ἄξιος τῆς Ἱστορίας του.

Ζῶμεν ἐποχὴν παγκοσμίου ἱστορικῆς σημασίας. Δυνάμεθα σήμερον
 καλλίτερον καὶ σαφέστερον παρὰ ἄλλοτε νὰ ἀντιληφθῶμεν τί σημαίνει Οἰκου-
 μενικὴ πνευματικὴ ἀποστολὴ καὶ ποίας θυσίας ἀπαιτεῖ ἡ ἐκπλήρωσις τῆς,
 ἀφοῦ τὸ ἡμέτερον ἔθνος, ἀγωνιζόμενον διὰ τὴν ὑπαρξίν του, ἐκπληροῖ ἔργον
 πανανθρώπινον. Ἡ ὑπαρξίς του, ὡς ἐλευθέρου ἔθνους, εἶναι ὑπηρεσία πρὸς

τὰ ἰδανικὰ μιᾶς ἐλευθέρας καὶ δημοκρατικῆς ἀνθρωπότητος. Ἡ Μήτηρ τῶν ἐλλήνων Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐνισχύουσα τὸ ἔθνος ἐξυπηρετεῖ ὄχι μόνον μίαν φυλὴν καὶ ἓνα ἄξιον τῆς ἐλευθερίας λαόν, ἀλλὰ καὶ ἐν ἐσχάτῃ ἀναλύσει τὴν οἰκουμενικὴν πνευματικὴν ἀποστολὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὁ Οἰκουμενικὸς Θρόνος εἰς χεῖρας τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀποτελεῖ τὸ κατ' ἐξοχὴν ὄργανον τῆς Οἰκουμενικῆς πνευματικῆς ἀποστολῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τὸ ἔργον ἀμφοτέρων ἐδοκιμάσθη ἐπὶ αἰῶνας καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας καὶ προσφάτως ἀκόμη ἐν τῇ ἄρσει τοῦ Βουλγαρικοῦ Σχίσματος καὶ ἐν τῇ συμμετοχῇ εἰς τὴν Οἰκουμενικὴν κίνησιν ⁽⁶⁴⁾ καὶ εὐρέθῃ, εἰς τὰς γενικὰς του γραμμάς, σύμφωνον πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τάσεις τῆς μεγάλης ἐλληνικῆς καὶ χριστιανικῆς κληρονομίας τῶν πατέρων καὶ τῶν οἰκουμενικῶν διδασκάλων καὶ μάλιστα τῶν ἐορταζομένων τριῶν Ἱεραρχῶν τῆς ἀρχαίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς θὰ φυλάττῃ, παρὰ τὰς δοκιμασίας, ἃς ἐν τῇ ἀνεξερευνήτῳ αὐτοῦ βουλήσει παραχωρεῖ, τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος καὶ τὴν Ἐκκλησίαν του εἰς τὴν αἰωνιότητα, ὡς θεματοφύκας τῶν ὡραιότερων ἰδανικῶν τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τῆς Οἰκουμενικῆς Ὁρθοδοξίας.

Γένοιτο.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ταύτην ἐξέθεσεν ὁ Χρυσ. Παπαδόπουλος εἰς τὸν λόγον: Ἑλληνισμός καὶ Χριστιανισμός (τῶν 3 Ἱεραρχῶν) τοῦ 1915. Τό ὁμώνυμον ἔργον τοῦ Μ. Γαλανοῦ εἶναι ἀξιοσπούδαστον, διότι περιέχει ὕλην ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ ἀνωτέρω θέματος. Ὁμοίως τοῦ Στίλπωνος Κυριακίδου: Ἑλλήν. Παιδεία καὶ Χριστιανισμός, ἐν Θεσσαλονίκῃ 1932. Ἐπειτα πρέπει νὰ σημειωθῇ ἐκ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Παπύρου τὸ ὑπ' ἀριθμ. 2, Βασίλειος ὁ Μέγας καὶ τὰ «Ἑλληνικά Γράμματα ὑπὸ Ἀδ. Διαμαντοπούλου μετ' εἰσαγωγῆς Δ. Σ. Μπαλάνου, Ἀθῆναι 1938. Χ. Χαριτωνίδου: Λόγος εἰς τοὺς τρεῖς Ἱεράρχας, 1936.

2. Dogmengeschichte, Τόμ. Α' (ἔκδοσις 1930).

3. Θεουκυδίδου: Ἱστοριῶν Β' 36 (ἔκδοσις Teubner).

Ὁ χαρακτηρισμός οὗτος τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας εἶναι ὁ δογματικῶς καὶ ἱστορικῶς ἀκριβέστατος πάντων, διότι οὐ μόνον τὴν οὐσίαν ταύτης προσδιορίζει, ἀλλὰ καὶ τὴν θεμελιωδῇ αὐτῆς ἀξίωσιν ἐμφανίζει, ὅτι αὐτὴ μόνον δηλὸν ὅτι τηρεῖ ἀπαρασλεύτως εἰς τὴν πίστιν, τὴν ἠθικὴν καὶ τὸ πολίτευμα ἔτι δὲ καὶ τὰς θεολογικὰς τάσεις, ὅσα ἡ πρώτη ἀδιαίρετος Καθολικὴ Ἐκκλησία ἐπίστευσε καὶ ἐδημιούργησε διὰ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Ἐφ' ὅσον δὲ διακηρύσσει ἑαυτὴν ὡς τὴν κανονικὴν συνέχειαν τῆς Μᾶς Ἀγίας Κοθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία δὲν ἠμπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι ὁρθοδόξως καθολικὴ. Ἐπειδὴ ἡ λέξις Ὁρθοδοξία προσετέθη βραδύτερον ἔπεται ὅτι ἱστορικῶς ἀκριβέστατος εἶναι μόνον ὁ χαρακτηρισμός Καθολικὴ Ὁρθόδοξος, ἐνῶ ὁ ὑπὸ τοῦ Ζ. Ρώσση (Δογματικὴ Τόμ. Α' Ἀθῆναι 1902) κ.ἀ. χρησιμοποιούμενος ὅρος Ὁρθόδοξος Καθολικὴ εἶναι δογματικῶς ἀκριβέστατος, ὡς ὁ ἡμέτερος, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἱστορικῶς ἀκριβής.

4. Πρβλ. Γ. Κονιδάρε: Προσχέδιον Εἰσαγωγῆς εἰς τὴν Γεν. Ἐκκλ. Ἱστορίαν, Θεσσαλονίκη 1947. Τοῦ αὐτοῦ: Ἡ θέσις τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῇ Κοινωνίᾳ τῶν Ἐκκλησιῶν (τοῦ Amsterdam), ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Θεολογίας» 1949. Ὁ ὅρος Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία μνημονεύεται πολλαχοῦ καὶ δὴ ἐν τῷ Συνδικῷ Τόμῳ τῆς Αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος (παρὰ Χρυσ. Παπαδόπουλφ: Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Ἀθῆναι 1920 σ. 356).

5. Ἐν τῇ προσπάθειᾳ ταύτῃ ἡ φιλοσοφοῦσα Γεν. Ἱστορία συνδέει τὸ παρελθὸν μετὰ τοῦ παρόντος κατανικῶσα τὸν Ἱστορισμόν. (Heussi: Die Krisis des Historismus). Ἐργον τῆς Ἱστορίας εἶναι ἄλλως τε νὰ ὑπενθυμίζῃ, ὅτι τὸ παρελθὸν ἦτο ζωὴ, τὰ δὲ γεγονότα ἐκφράζουσιν θέλησιν καὶ αἰσθημα καὶ νοῦν τῆς ζωῆς ἐκείνης. Προσέχοντες εἰς τὸν νοῦν τῶν γεγονότων διὰ τῆς ἱστορίας ἀποκαλύπτομεν τὴν ζωὴν καθιστώμεν δὲ δυνατὴν τὴν ἀνείρουν ἐν αὐτῇ τῶν πηγῶν, ἐξ ὧν ἀντλεῖ τὸ παρὸν δυνάμεις, ιδέας καὶ κατευθύνσεις. Ἰδεολογικὰ ρεύματα καὶ προσωπικότητες πολὺ μακρὰν κείμεναι ἐκ πρώτης ὄψεως, ἀποκαλύπτονται διὰ τῆς φιλοσοφοῦσης ἱστορίας δυνάμεις σημεριναί. Διὰ τῆς ἱστορίας καθίστανται συνειδηταὶ αὗται. Ὑποκειμενικὸν καὶ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα συνεινῶνται ἐν ἡμῖν καὶ ὠθοῦσι περαιτέρω τὴν ἱστορίαν πρὸς τὰ ἐμπρός. Τὰ βαθυτέρα αἰτία τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι—τῶν μεταβολῶν—διαφεύγουσι συνήθως τὴν προσοχὴν μας, ἔνεκα τοῦ φόρτου τοῦ καθημερινοῦ βίου καὶ τῶν μικρῶν ἀσχολιῶν

μας. Μόνον ἀπὸ τῆς σκοπιᾶς τῆς Φιλοσοφίας τῆς Ἱστορίας εἶναι ταῦτα δοράτα, ἀπὸ τὸν νηφάλιον ἱστορικόν. Οὕτω καθίσταται δυνατόν νὰ συνδέσωμεν τὴν ἄρσιν τοῦ Βουλγαρικῡ Σχίσματος ὑπὸ τοῦ Οἰκ. Θρόνου πρὸς τὴν δρᾶσιν τῶν Οἰκουμεν. διδασκάλων καὶ ἱεραρχῶν τῆς Ἀρχαίας Καθολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ δ' αἰῶνος. Ἡ Θεολογία τῆς Ἱστορίας θὰ εἴπῃ, ὅτι ὁπισθεν αὐτῶν τῶν γεγονότων ἵσταται ὁ Κύριος καὶ ὁ Θεὸς καὶ οἰκουμενικὸς ἀπόστολος, ὁ Παῦλος.

6. Τὸ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα εὐρίσκεται ἐν πραγματικῇ μορφῇ ἐν τῷ κόσμῳ ἀποτετυπωμένον ὡς ὑπερατομικὸν εἶναι ἐν τῷ Δικαίῳ, τῇ Θρησκείᾳ, τῇ Ἠθικῇ, τοῖς ἐθίμοις, τῇ Τέχνῃ κλπ., ἀλλὰ βεβαίως τοῦτο ἐκδηλοῦται καὶ τρόπον τινὰ δρᾶ διὰ τοῦ καθ' ἑκάστον ἀνθρώπου (τοῦ ὑποκειμένου), ὡς δύναμις καθημερινῇ καὶ ἐξελίσσεται ἐν τῷ πολιτικῷ, κοινωνικῷ καὶ πνευματικῷ βίῳ. Πρβλ. E i s l e r : Philosophisches Wörterbuch der Begriffe (1927*) I 477. Ὁ N. Hartmann εἰς τὸ ἔργον του *Zur Grundlegung der Ontologie* (2a 1941) γράφων περὶ περὶ τοῦ μεταφυσικοῦ στοιχείου ἐν τῷ ἀντικειμενικῷ πνεύματι λέγει τὰ ἑξῆς ἀξιοσημείωτα: ὅτι ὁ κόσμος τοῦ πνεύματος ἀποτελεῖ ἰδιαιτέραν σφαῖραν τοῦ εἶναι, κειμένην ὑπὲρ ἐκείνην τῆς ζωῆς τῆς ψυχῆς, δὲν εἶναι μυστικὸν ἐν τῇ σημερινῇ ἐποχῇ, ἐν ἣ ἰδίᾳ τὸ πνεῦμα δοῦναι κυρίως ἱστορικῶς. Ὁ ψυχικὸς βίος εἶναι συνδεδεμένος πρὸς τὸ ἄτομον, γεννᾶται δὲ καὶ ἀποθνήσκει μετ' αὐτοῦ. Ὁ πνευματικὸς βίος δὲν εἶναι ποτὲ πρᾶγμα ἀνήκον εἰς ἓνα ἕκαστον χωριστά, ὁσονδήποτε καὶ ἓαν ἕκαστος, ὡς πρόσωπον κεκλεισμένον, δυνατόν νὰ εἶναι μοναδική οὐσία. Ἐκεῖνο ὅπερ εἶναι τὸ πρόσωπον δὲν παράγει ἀπλῶς ἀπὸ τὸν ἑαυτόν του. Τὸ ἀναλαμβάνει αὐξανόμενον ἐκ τῆς πνευματικῆς σφαίρας, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἀναπτύσσεται. Ἀλλ' ἡ πνευματικὴ σφαῖρα εἶναι κοινὸν πολὺπλαδον ὅλον, ἀποτελούμενον ἀπὸ ἀντιλήψεως, πεποιθήσεως, ἀξιολογίας, τάσεις, κρίσεις, προλήψεις, γνώσεις καὶ πλάνας, μορφὰς ζωῆς καὶ ἐκφράσεως, σφαῖρά τις ἀπὸ τὴν ἐκάστοτε ἐνότητα καὶ ὁλότητα καὶ ὅμως ρευστή, ἐξελισσομένη ἐν ἀγῶνι δι' ὀγαθὰ, σκοποὺς καὶ ἰδέας—πνευματικὴ ζωὴ προχωροῦσα μὲ ἱστορικὰ βήματα. Τὸ πνεῦμα, σκοτανοούμενον ὡς ὁλότης ἐν τῇ ἐννοίᾳ ταύτῃ εἶναι ἀκριβῶς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον εἰς κάθε ἐποχὴν συνδέει τοὺς ἀνθρώπους, ἐκεῖ ἐνθα ἡ συνειδήσις καὶ ἡ προσωπικότης χωρίζει αὐτοὺς...

Τοῦτο τὸ ἱστορικὸν πνεῦμα μὲ ὅλας τὰς μεταβολὰς του... εἶναι τι τὸ πραγματικόν, ὅπερ ἐν τῷ χρόνῳ γεννᾶται καὶ παρέρχεται, καὶ ἂν ἐπίσης παραμένῃ μὲ τὸ ἄτομον εἰς κάθε ἐποχὴν μοναδικόν, μὴ ἐπανερχόμενον καθ' ἑαυτό, ἐν κατασκευάσμα οὐχὶ μικροτέρας ἀτομικότητος ἀπὸ τὸ πρόσωπον. Αὐτὸ εἶναι τὸ «ἀντικειμενικὸν πνεῦμα τοῦ Ἐγέλου». Τοῦτο δυνάμεθα νὰ ἀντιληφθῶμεν καὶ περιγράψωμεν, ἀλλὰ ὁ τρόπος τοῦ εἶναι του εἶναι αἰνιγματώδης καὶ ἀκατανόητος (σ. 11-12). Αὐτὸ τὸ ὑπερατομικὸν εἶναι ὡς ἱστορία καὶ ὅμως ζωὴ, μὴ ταυτιζομένη ποτὲ μὲ τὴν συνειδήσιν ἢ τὸ ἄτομον—ἐξετάζει ὁ N. Hartmann περαιτέρω ἐν τῇ μεταφυσικῇ τῆς Ἱστορίας—«πᾶν πνευματικὸν εἶναι ἔχει ἱστορίαν». Τὸ ἀντικειμενικὸν πνεῦμα φέρεται ἐν περιορισμένῳ μέτρῳ ὑπὸ τοῦ ἀτόμου, οὗτινος ὁ βίος δὲν ἀρκεῖ διὰ νὰ περιλάβῃ πᾶν ὅτι ἐδημιουργήθῃ ἐν τῇ Ἱστορίᾳ καὶ διὰ τοῦ πνεύματος. Ὁ Hartmann λέγει, ὅτι «ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα κινοῦνται ἱστορικῶς, μεταμορφοῦνται δὲ καὶ ἐξελίσσονται εἶναι αἱ πνευματικαὶ αὐτοδημιουργηθεῖσαι μορφαὶ ὑπὸ τῶν λαῶν: τὸ Δίκαιον, ἡ πολιτικὴ, τὰ ἥθη, ἡ γλῶσσα, ἡ γνώσις κλπ. Εἶναι πάντοτε μορφαὶ (τύποι) μιᾶς κοινωνίας, ἀλλὰ δὲν ἔχουν ἰδίως τὸν τύπον τῆς κοινωνίας. Δὲν συνίστανται, ὅπως ἐκεῖναι, ἐξ ὁτόμων, ἀλλὰ ἀπὸ ποικίλων περιεχομένων, ὅπερ εἶναι κοινὸν εἰς τὰ ἄτομα» (αὐτόθι σ. 25).

Προκειμένου περὶ τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος τῆς Ἐκκλησίας παρατηροῦμεν, ὅτι τοῦτο πηγάζον ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἀποστολικῆς παραδόσεως εὐρηται ἐν τοῖς δόγμασι, ἐν τοῖς θεσμοῖς τῆς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας, ἐν τῇ λατρείᾳ, ἐν τῇ τέχνῃ, ἐν τῇ ἠθικῇ καὶ ἐν ταῖς παραδόσεσι τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ὡς δύναμις πνευ-

ματική καὶ ὑπερατομική, ἐπιδρῶ ἐπὶ τῆς ζωῆς, κατευθύνει τοὺς χριστιανοὺς ἀνεξαρτήτως τοῦ παράγοντος τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ Θεοῦ. Ἀλλὰ τὸ θέμα τοῦτο θὰ πρέπει νὰ λάβῃ τὴν θέσιν του εἰς τὴν Θεολογίαν τῆς Ἱστορίας καὶ τὴν Φιλοσοφίαν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας καὶ ἐκεῖ ν' ἀναπτυχθῇ πρεπόντως. Θὰ ἡδυνάμεθα ἐπίσης φιλοσοφοῦντες ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας νὰ εἰπωμεν, ὅτι ἡ δύναμις καὶ ἡ χρονικὴ ἔκτασις τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος, ὅπερ ἐδημιουργήθη διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ διαφυλάσσεται διὰ τῆς μερίμνης τῆς Ἐκκλησίας, εἶναι ἀσυνήθως μεγάλῃ καὶ μακρὰ ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἄλλα στοιχεῖα τοῦ ἀντικειμενικοῦ πνεύματος, ὅπερ ἐδημιουργήθησαν διὰ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν λαῶν. Ἡ ἐκκλησία—ὡς ἀντικειμενικὸν πνεῦμα—ξῆ καὶ μετὰ τὴν ἀλλαγὴν τῶν πολιτισμῶν.

7. Πρβλ. Θ. Κακρίδης: Τὰ ἀνθρωπιστικὰ γράμματα: Λόγος ἐπὶ τῇ ἐορτῇ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν. Ἐν Ἀθήναις 1924.

8. Γ. Κονιδάρι: Προσχέδιον ἐνθ' ἀνωτέρω σ. 100 ἔξ.

9. Αὐτόθι σ. 105-167.

10. Ἀμ. Σ. Ἀλιβιζάτου: Ἡ τῆς Ἑλλήν. Ἐκκλησίας ἀδιάκοπος συνέχεια μετὰ τῆς ἀδιαιρέτου ἀρχ. Ἐκκλησίας. Ἐν Ἀλεξανδρείᾳ 1934.

11. Τοῦ αὐτοῦ: Τὸ Κανονικὸν Δίκαιον. Ἐν Ἀθήναις.

12. Παρὰ Δ. Σ. Μπαλάνου: Διατὶ ἐθεσπίσθη ἡ ἐορτὴ τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, σ. 7.

13. Μπαλάνου: Πατρολογία, σ. 361.

14. Αὐτόθι σ. 292 ὑποσημ. 2.

15. Ἀδ. Διαμαντοπούλου: Ὁ Μ. Βασίλειος καὶ ἡ Ῥώμη. Ἐν τοῖς Ἑναισίμοις ἐπὶ τῇ τριακοστῇ πέμπτῃ ἐπετηρίδι τῆς ἐπιστημονικῆς δράσεως τοῦ Μακαρ. Χρυσοστόμου Παπαδοπούλου Ἀρχ/που Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος. Ἐπιμελεία Γ. Παπαμιχαήλ 1931, σ. 40-51.

16. Migne Ἑλλήν. Πατρολογ. 35, 300.

17. Migne, Ἑλλήν. Πατρολογ. 37, 1158-9. Βιβλιογραφίαν περὶ τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν, ἴδε παρὰ Μπρατισιώτη: κατωτέρω (ἐκτὸς τῆς Πατρολογίας Μπαλάνου, 1930).

18. Βασ. Στεφανίδου: Ἐκκλ. Ἱστορία σελ. 257 ἔξ. Πρβλ. H. Gerlach Die Vorgeschichte des Patriarchats von Kpael, ἐν Byz. Neugr. Jahrbücher 1934. Ἡ θέσις τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως καθορισθεῖσα τὸ πρῶτον διὰ τῆς Β' Οἰκ. Συνόδου, ἐξησφαλίσθη τελικῶς διὰ τοῦ ΚΗ' Κανόνος (πρβλ. Ἱεροῦς Κανόνας Α. Ἀλιβιζάτου, β' ἔκδοσις 1949, σ. 58) τῆς Δ' ἐν Χαλκηδόνι Οἰκ. Συνόδου. Πρβλ. Ε. Φωτιάδου: ἔξ ἀφορμῆς ἐνὸς ἄρθρου τοῦ κυρίου Τροΐτσκι «Ὁρθοδοξία» Κωνσταντινουπόλεως, ΚΓ', τόμος 7, σελ. 134). Κατὰ τὸ μεταξὺ τοῦ 380 καὶ 451 μ. Χ. διάστημα οἱ ἀρχιεπίσκοποι Κωνσταντινουπόλεως, βαθμιαίως ἐξησφάλισαν τὴν ἐπιβολὴν τῶν ἐπὶ τῶν τριῶν διοικήσεων (Ἐξαρχιῶν), ἧτοι τοῦ Πόντου (Μητροπολίτης ὁ Καισαρείας), τῆς Ἀσίας (ὁ Ἐφέσου) καὶ τῆς Θράκης (ὁ Ἡρακλείας). Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἤρχισε νὰ σχηματίζεται ἡ «τάξις προκαθεδρίας» τῶν θρόνων τῆς ἐν Ἀνατολῇ Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐν ᾗ οἱ τρεῖς ἑξαρχοὶ κατέλαβον τὰς τρεῖς πρῶτας θέσεις τῆς τάξεως τῶν μητροπολιτῶν τῶν ὑπαγομένων ὑπὸ τὸν Κωνσταντινουπόλεως. (Γερ. Ι. Κονιδάρι: Αἱ Μητροπόλεις καὶ Ἀρχ/παὶ τοῦ Οἰκ. Πατριαρχείου καὶ ἡ τάξις αὐτῶν, τόμ. Α', τεῦχος Α', Ἀθῆναι 1934, ἰδίᾳ ὁ Πίναξ Α'. Πρβλ. καὶ τὸ ἡμέτερον ἄρθρον: Τακτικά, ἐν τῇ Μεγ. Ἑλλήν. Ἐγκυκλοπαιδείᾳ, τομ. ΚΒ'). Ἀναμφιβόλως ἡ δημιουργία τῆς τάξεως τῶν θρόνων συνέβαλε πιθανῶς ὡς δευτερεύων παράγων εἰς τὴν θεμελίωσιν τῆς θέσεως τοῦ Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ πλήρης καὶ ἐξαντλητικὴ ἐπίσημονικὴ μελέτη τῆς δημιουργίας, ἀναπτύξεως καὶ κανονικῆς καὶ de facto κατοχυρώσεως τῆς θέσεως τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως, ὡς καὶ ἡ ἱστορία αὐτοῦ ὡς ἐκπροσώπου τοῦ πνεύματος τῆς

ἐνότητος καὶ τῆς οἰκουμενικότητος τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, δὲν ἐγγράφη ἀκόμη. Καὶ ὁ μὲν Γεδεών εἰς τοὺς «Πατριαρχικούς Πίνακας» συνέλεξε πολὺτιμον ὕλικόν, ἡ δὲ ἀνέκδοτος Ἱστορία τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως τοῦ ἀεμνήστου διδασκάλου ἡμῶν Χρυσόστ. Παπαδοπούλου ἀσφαλῶς θὰ προσφέρῃ πολὺτιμον ὕλικόν καὶ ἀπόψεις διὰ τὸ ἀνωτέρω θέμα. Λίαν ἐνδιαφέρον ὕλικόν μὲ παρατηρήσεις περιέχουν τὰ μικρὰ μελετήματα τοῦ Μητροπολίτου Αἰνῶν Γερμανοῦ: Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον, Κανονικὰ σημεῖώματα, Ἀθῆναι, 1949. Τοῦ ἰδίου. Τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ ἡ ἀρμοδιότης αὐτοῦ πρὸς σύγκλησιν Πανορθοδόξου Συνόδου, Ἀθῆναι 1948. Διὰ τὸ περὶ τῆς Οἰκουμ. ἀποστολῆς τῆς Ἐκκλησίας θέμα ἴδε τὰ ἐν ταῖς ὑποσημ. 23-24 βιβλία μου ἔνθα καὶ ἡ Βιβλιογραφία (καὶ παρὰ Στεφανίδη σ. 632 καὶ 684).

19. Ἴδε ἐκτὸς τοῦ Μπαλάνου τὸ ἔργον τοῦ Bauer: Joh. Chrysostomos, 2 τόμοι.

20. Γερ. I. Κονιδάρη: Ἐπὶ τῇ 1900 ἀμφιετηρίδι τοῦ Οἴκ. Χριστιανισμοῦ. Ἐν Ἐργῇ. Παλαμᾷ Θεσσαλονίκης, 1949.

21. Περβλ. Π. Μπρατσιώτου: Ἡ διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἐπιβιώσις τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν. Ἀθήνησι 1932. Δ. Σ. Μπαλάνου: Διὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν ἐθεσπίσθη ὡς ἑορτὴ τῆς Παιδείας. Ἀθῆναι 1948.

22. Οὐκ. ἐνὶ Ἰουδαίῳ, οὐδὲ Ἕλλην, οὐκ ἐνὶ δοῦλος, οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἐνὶ ἄρσεν καὶ θῆλυ, πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἐστὲ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ (Γαλάτας 3, 28).

23. Γερ. I. Κονιδάρη: Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία κλπ. Ἐν Ἀθήναις, 1948, σ. α'-κδ' ἐξ.

24. Γερ. I. Κονιδάρη: Ἡ Ἱστορικὴ Ἀποστολὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἐν τῷ παρελθόντι καὶ τῷ παρόντι. (Λόγος ἐναρκτήριος καὶ τὸ μάθημα τῆς Ἐκκλ. Ἱστορίας). Ἐν Ἀθήναις, 1940. Περβλ. καὶ τὸ ἐν τῇ ὑπ' αὐτῷ 23 ἀνωτέρω μνημονευόμενον.

25. Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Χ' τόμου τῆς μεγάλης καὶ διὰ διεθνούς θεολογικῆς συνεργασίας ἐκδιδομένης ὑπ' αὐτοῦ ἐπιστημονικῆς σειρᾶς ὑπὸ τὸν τίτλον «Ekklesia» «Eine Sammlung von selbstdarstellungen der christl. Kirchen: die Orthodoxe Kirche auf dem Balkan und in Vorderasien: Geschichte und Verfassung der Orthodoxen Kirche. Περβλ. τὰς γνώμας K. Holl, E. Seeberg ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἔργῳ ἡ «Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ὡς πολιτιστικὴ δύναμις ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἰῶνος» (Εἰσαγωγή).

26. Φ. Βαφείδου: Ἐκκλ. Ἰστ. τόμ. Γ' β σ. 102 ἐξ., 207 ἐξ. καὶ 253 ἐξ. καὶ Βασ. Στεφανίδου Ἐκκλ. Ἰστ., Ἀθῆναι, 1948, σ. 664.

27. Γερ. Κονιδάρη: Ἡ ἱστορικὴ ἀποστολὴ κλπ. σ. 31 ἐξ.

28. Β. Στεφανίδου: ἔνθ. ἀνωτ. σ. 686 ἐξ. Περβλ. βιβλιογραφίαν σ. 632 ἐξ.

29. Φ. Μιχαλοπούλου: Κοσμῶς ὁ Αἰτωλὸς 1940, καὶ Τρ. Εὐαγγελίδου: Ἡ Παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας, Τόμοι 2.

30. Γερ. Κονιδάρη: Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία κλπ.

31. Περὶ τοῦ ἰδιάζοντος χαρακτῆρος τῆς Ρουμανικῆς Ἐκκλησίας δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπωμέν τι. Ἰσως δύναται νὰ λεχθῇ τόσον μόνον, ὅτι δέχεται ἐπιδράσεις ἐκ τριῶν πλευρῶν, ἥτοι τῆς Ρωσσίας, τῆς Ἑλληνικῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς γειτνιαζούσης Ρωμαιοκαθολικῆς (Τρανσυλβανίας) Δύσεως. Ἡ νέα ἀξιόλογος Ρουμανικὴ Θεολογία δὲν ἔχει ἀκόμη προσλάβει ἰδιάζουσαν σημασίαν ἐν Ἀνατολῇ.

32. Περβλ. σύνοψιν παρὰ Krüger: Kirchengeschichte Τόμ. Δ'. Neuzeit ὑπὸ Stephan καὶ Leube 1931 σελ. 232.

33. Krüger: ἔνθ' ἀνωτ. Περὶ τῆς Ρωσικῆς Ἱστορίας, Θεολογίας καὶ ἀνθρωπολογίας ἐνδιαφέρονσαι εἶναι αἱ πραγματεῖαι τῶν Ρώσων Θεολόγων Alexejev Fedotov,

Kartaschov, Vyscheslavzef, Berdjajev, Bulgakov, Zenkowsky και τοῦ Ἑλβετοῦ θεολόγου Lieb, αἱ δημοσιευθεῖσαι εἰς τὸν τόμον Kirche, Staat und Mensch (Russisch - orthodoxe Studien) Genf 1941 τοῦ Forschungsabteilung des Oekumenischen Rates für Praktisches Christentum. Αἱ πραγματεῖαι δημοσιεύονται ὡς 2ος τόμος τῆς σειρᾶς Kirche und Welt.

34. Γ. Κονιδάρι: Ἡ ἱστορικὴ ἀποστολὴ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας σ. 33 ἔξ.

35. Πρὸβλ. Α. Alivisatos: ἐν Procès-Verbaux du premier Congrès de Theologie Orthodoxe à Athènes 1939 σ. 43 ἔξ.

36. Γ. Κονιδάρι: Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία ὡς πολιτιστικὴ δύναμις ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου σ. ιθ'.

37. Χρυσ. Παπαδοπούλου: Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, Τόμ. Α' Α' Ἀθήναι 1920 καὶ Γερ. Ι. Κονιδάρι: Ἐπίτομος Ἑκκλησιαστικὴ Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος (ἀνάπτυον ἐκ τοῦ Γ' τόμου τῆς Θρησκ. καὶ Χριστ. Ἐγκυκλ.) ἐν Ἀθήναις 1930 σ. 369.

38. Μ. Γεδεών: Ἐγγραφα περὶ τοῦ βουλγαρικοῦ ζητήματος, ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1908 σ. 392.

39. Γ. Ι. Κονιδάρι: Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία κλπ., σ. 47 ἔξ.

40. Κ. Ἀμάριου: Οἱ Βόρειοι Γείτονες τῆς Ἑλλάδος. Ἐν Ἀθήναις 1923, σ. 50-2.

41. Φ. Βαφείδου: Ἐκκλ. Ἱστορία, τόμ. Γ', μέρος Β', Ἀλεξάνδρεια 1928, σ. 157 ἔξ., ἔνθα καὶ ἡ λοιπὴ βιβλιογραφία. Πρὸβλ. καὶ Β. Στεφανίδου, Ἐκκλ. Ἱστορία.

42. Ὁ Μ. Φώτιος ὡς ἔξῃς διετύπωσε τὴν ἀρχὴν τῆς δημιουργίας τῶν ἰδιατέρων διοικήσεων τῶν Ἐκκλησιῶν. «Τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ μάλιστα γὰρ τὰ περὶ τῶν ἐνοριῶν δίκαια ταῖς πολιτικαῖς ἐπικρατείαις καὶ διοικήσεσι συμμεταβάλλεσθαι εἰωθεν».

43. Περὶ τούτου θὰ περιλάβω ἐκτενέστερον εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς προσεχοῦς καὶ ἐν τῇ Α' ἐπιτηρίδι τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης δημοσιευθησομένης πραγματείας μου περὶ τῆς Ἀρσεως τοῦ Βουλγαρικοῦ Σχίσματος.

44. Β. Στεφανίδου: Ἐκκλ. Ἱστορία, σελ. 675.

45. Ἐμμ. Καρπαθίου: Ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία ἐν τῇ Θρησκ. καὶ Χριστ. Ἐγκυκλ., Τόμος Β'.

46. Μ. Γεδεών: ἔνθ. ἀνωτ. σ. 392 ἔξ.

47. (τοῦ Κ. Παπαρηγοπούλου) Γερ. Κονιδάρι: Ἡ Ἑλλ. Ἐκκλησία κλπ.

48. Ν. Βλάχου: Τὸ Μακεδονικὸν ὡς φάσις τοῦ Ἀνατολ. Ζητήματος. Ἐν Ἀθήναις, 1935, (Παράρτημα τῶν Texte und Forschungen τοῦ Ν. Bees), σ. 183-5.

49. Αὐτόθι.

50. Ἐμμ. Καρπαθίου: ἔνθ. ἀνωτ.

51. Καρπαθίου: αὐτόθι σ. 679.

52. «Ὁρθοδοξία» Κωνσταντινουπόλεως 1945, σ. 30. Πάντα τὰ σχετικὰ ἔγγραφα ἐδημοσιεύθησαν εἰς τὸ ἀνωτέρω περιοδικὸν τῷ 1935. Λεπτομερῶς θὰ περιλάβω τὰ σχετικὰ εἰς τὴν ἀνωτέρω μνημονευθεῖσαν εἰδικὴν πραγματείαν μου.

53. Ὁρθοδοξία, 1935, σ. 17.

54. Ἴδε τὰ κείμενα παρὰ Μ. Γεδεών: Ἐγγραφα Πατριαρχικὰ καὶ Συνοδικὰ περὶ τοῦ Βουλγαρικοῦ ζητήματος, 1852-1873 ἐν Κωνσταντινουπόλει 1908 ἰδίᾳ, σελ. 392 ἔξ.

55. Τὰ ἐν Βουλγαρίᾳ Μακεδονοθρακικὰ κομιτάτα ἀσφαλῶς ἤσχουν εἰς τὰς ἐπαρχίας μεγάλην ἐπιρροήν, ὥστε οἱ Βούλγαροι ἐπαρχιωῖται ἀρχιερεῖς θὰ ἐλάμβανον ταῦτα ὑπ' ὄψει.

56. Ὁρθοδοξία 1935, σ. 81.

57. Πρβλ. τὴν ἐκθεσιν τῶν καθηγητῶν Στίλπονως Κυριαζίδου, Ἱ. Θεοδωρακοπούλου καὶ Χ. Φραγκίστα περὶ τῶν Βουλγαρικῶν ὁμοτήτων. Ἐκδοσις τῶν Πανεπιστημίων Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης, ἐν Ἀθήναις σ. 11-14, 17-8, 47, 106-7, 82, 57, 86, 22, 26, 60-1 καὶ 63.

58. Πρβλ. Μίλλερ: ἡ Τουρκία Καταρρέουσα (Μετάφρασις Λάμπρου). Ἐν Ἀθήναις, σελ., 428.

59. Ἀλλὰ περὶ αὐτῶν θὰ διαλάβω εἰς τὴν εἰδικὴν πραγματείαν.

60. Ἡ ἔλλειψις τῆς αἰτήσεως τῆς Βουλγ. Κυβερνήσεως καλύπτεται ἀπὸ τὰς μεταγεστέρας εὐχαριστίας πρὸς τὸν Οἶκ. Πατριάρχην.

61. Τὸ τελευταῖον ζήτημα κατὰ τινὰς πληροφορίας συνεζητήθη, ἀλλ' ὀρθῶς καθ' ἡμᾶς προεκρίθη ἡ μὴ σύγκλησις Μ. Συνόδου, θὰ ἐλέγομεν κατ' οἰκονομίαν, ὅχι μόνον διὰ τὴν μὴ γίνῃ θόρυβος ἐν ἡμέραις δοκιμασίας τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐνδεχομένως διὰ τὴν μὴ διακινδυνεύσῃ ἡ ἄρσις τοῦ Σχίσματος, ὅπερ δοθείσης τῆς εὐκαιρίας ἔπρεπε νὰ ἀρθῇ. Ἡδύναντο νὰ προβληθοῦν σοβαραὶ κανονικαὶ ἀντιρροήσεις, ὡς εἶδομεν. Ἡ προκαταρκτικὴ συμφωνία τῶν Ἱεροσολύμων τοῦ 1932-4 καλύπτει μερικῶς τὴν ἀπόφασιν τῆς Συνόδου, ἡ δὲ συγκατάνευσις τῶν Ἐκκλησιῶν διὰ γραμμάτων ἐκδηλωθεῖσα ὡς καὶ διὰ τοῦ μνημοσύνου τοῦ ἐκάστου μητροπολίτου Σόφιας, ὑπὸ τῶν ἀρχηγῶν τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν, ἐπίσης καλύπτουν ἐν μέρει τὴν μὴ σύγκληθῆσαν Μ. Σύνοδον. Ἡ συνείδησις τῆς Ἐκκλησίας εἶχεν ἀποδεχθῇ τὴν ἀνάγκην ἄρσεως τοῦ Σχίσματος ἀπὸ τοῦ 1930-34. Τὸ δικαίωμα ὅμως τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου ν' ἀνακηρύσσει αὐτοκεφάλους Ἐκκλησίας εἰς τὴν περιοχὴν τῆς δικαιοδοσίας του, (ὅπως ἡ Βουλγαρία, ἡ Ρουμανία, ἡ Σερβία, ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Πολωνία) δὲν δύναται ν' ἀμφισβητηθῇ. Βεβαίως εἰς μέλλουσιν Προσύνοδον τῶν Ὁρθοδόξων, ὅχι μόνον θὰ ἐγκριθῇ ἡ πρᾶξις τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ καὶ θὰ κληθῇ ἡ Βουλγαρικὴ Ἐκκλησία ὡς ἰσότιμον μέλος εἰς αὐτήν. Ἀποτελεῖ δὲ καθήκον τῆς Ἐκκλησίας νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν στενωτέραν μετὰ τῶν Σλαβικῶν Ἐκκλησιῶν ἐπαφὴν ἐν τῷ πνεύματι τῆς πνευματικῆς Οἰκουμενικῆς ιδέας τοῦ Χριστιανισμοῦ, τῆς ὁποίας θεματοφύλαξ πρέπει νὰ εἶναι ἡ ὅλη Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία, ὡς ἡ ὁντως Καθολικὴ.

62. Εἰς τὴν «Ὁρθοδοξίαν» τοῦ 1945.

63. Ὁ στίχος προέρχεται ἀπὸ τὸ ποίημα ἡ «Πατρίδα», καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸ πρῶτον θαυμάσιον σονέττο ποῦ περιγράφει τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν Ἀττικὴν. Περιέχεται δὲ εἰς τὴν «Ἀσάλευτη Ζωή» (1904). Ἴδε τὴν τρίτην ἔκδοσιν, 1926, σ. 10.

64. Διὰ τὴν σπουδαίαν ταύτην πλευράν τῆς δράσεως τῆς ἡμετέρας Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, πρβλ. νῦν Γερ. Ι. Κονιδάκη: Ἡ θέσις τῆς Καθολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν Ἐκκλησιῶν (τοῦ Amsterdam). Ἀνάπτυον ἐκ τῆς «Θεολογίας» 1949. Ἐκ τῶν ἐν σελ. 9 ἑξ. κειμένων προκύπτει, ὅτι ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία σχοῦσα τὴν πρωτοβουλίαν τῆς προτάσεως τῆς «Κοινωνίας τῶν Ἐκκλησιῶν» (1920), κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὴν τότε ἰδρωθεῖσαν «Κοινωνίαν τῶν Ἐθνῶν», ἐν πνεύματι εὐρύτητος προὐχώρησεν ἐν τοῖς ἐφεξῆς χρόνοις ἴσως πέραν τοῦ δέοντος. Ἡ Καθολικὴ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία διασώζουσα τὴν ἀπὸ τοῦ ἀρχικοῦ Χριστιανισμοῦ προερχομένην οἰκουμενικὴν πνευματικότητα, ἀναπτυχθεῖσαν διὰ τοῦ Οἴκ. Ἑλληνικοῦ πνεύματος, δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ μετᾶσχη εἰς τὴν ἐν τῷ Προτεσταντισμῷ κατ' ἀρχὰς ἐμφανισθεῖσαν κίνησιν, «ἡ ὁποία ἀμέσως ἡ ἡμέτερος ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν συνεργασίαν καὶ ἔνωσιν ὅλων τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν», διότι πάντοτε ἐπεθύμει καὶ προσήχето καὶ δέεται καθ' ἐκάστην μέχρη τοῦ νῦν πρὸς τὸν Ὑψιστον ὑπὲρ τῆς Ἑνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ διότι εἶναι ζωηρὰ παρ' αὐτῇ ἡ φιλελευθέρᾳ ἑλληνικῇ παραδόσει, τὴν ὁποίαν καὶ αὐτὸς ὁ ἐν λίαν συντηρητικοῖς χρόνοις ζῶν

μέγας Πατριάρχης Φώτιος (*) σαφῶς διεφύλαξεν, εἰπὼν ὅτι «ἡ τῶν εἰρημένων ἐτερότης τε καὶ παραλλαγή τὴν ἐνοσιδὴ καὶ θεοποιὸν χάριν τοῦ Πνεύματος... οὐ διεκώλυσεν». Πρβλ. Β. α. σ. Στεφανίδου. Ἑκκλ. Ἱστορία, ἐν Ἀθήναις 1948, σ. 614. Εἰς τὸν ἐξαιρετικῶς κατατετιμημένον Προτεσταντισμὸν τῆς Ἀμερικῆς ἐνεφανίσθη ἡ τάσις τῆς ἐνώσεως τὸ πρῶτον ἑαυτοῦ, ἐξ ἧς προέκυψεν ἡ Συνομοσπονδία τῶν περισσοτέρων Ἀμερικανικῶν Ἑκκλησιῶν (Federal Council of the Churches of Christi ἐν Φιλαδελφεῖα τῷ 1908).

*) Ἑκδ. Βαλέττα σελ. 157. Πρβλ. Β. Στεφανίδου ἐνθ. ἀνωτ. σ. 322. Τὴν ἀποψιν, ὅτι αἱ Ἑκκλησίαι ὀφείλουσι νὰ εὐρίσκωνται ἐν συμφωνίᾳ εἰς τὰ οὐσιώδη, ἐνῶ εἰς τὰ λοιπὰ δέον νὰ δεσπόζῃ ἡ ὁρχὴ τῆς ἐκκλησ. ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀμοιβαίας ἀνοχῆς καὶ ἀγάπης ἐνεφάνισεν ἡ Πρώτη Ἑκκλησία ἐν τῷ προσώπῳ τῶν Πολυκάρπου Σμύρνης καὶ τοῦ Ἀνικίτου Ρώμης κατὰ τὸ 154 μ. Χ., ὅτε συνηντήθησαν διὰ τὸ ζήτημα τοῦ ἑορτασμοῦ τοῦ Πάσχα καὶ ἐχωρίσθησαν ἐν ἀγάπῃ, καίτοι δὲν συνεφώνησαν. Τὴν πρώτην διατύπωσιν τῆς εὐρίσκομεν παρ' Εἰρηναίῳ, ἐπισκ. Λουγδούνου (Γαλ. λίας τῷ 178/9 ἐξ.), ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐνεργείας τοῦ Ρώμης Βίκτορος (περὶ τὸ 190-1 μ. Χ.) ὅπως ἀποκόψῃ τὰς Ἑκκλησίας τῆς Μ. Ἀσίας, ὡς «ἐτεροδοξούσας» ἐπειδὴ δὲν συνεμορφώθησαν πρὸς τὴν ἀξίωσιν τῆς «ἐνώσεως τῶν Ἑκκλησιῶν» περὶ ἑορτασμοῦ τοῦ Πάσχα κατὰ Κυριακὴν, ἀλλὰ ἐνέμενον εἰς τὴν 14ην τοῦ Νισάν, «ἐξ ἀρχαίου ἔθους». Αἱ λοιπαὶ καθολικαὶ Ἑκκλησίαι ἠνούνουν τὴν ἔνωσιν κυρίως εἰς τὰ οὐσιώδη καὶ δὴ ὡς ἐνότητα πνεύματος καὶ ἀγάπης, ἐνῶ οἱ Ρωμαῖοι ἐζήτησαν ἔκτοτε καὶ τὴν ἐξωτερικὴν ἐνότητα, διότι ἡ ὁμοιομορφία καὶ ἡ συμφωνία εἰς τὰς λεπτομερείας ἤτο τι τὸ ἀναγκαῖον καὶ αὐτονόητον διὰ τὸ ρωμαϊκὸν πνεῦμα. Ὁ Εὐσέβιος προκειμένου περὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Βίκτορος (188-99) λέγει ρητῶς ὅτι, «ἀλλ' οὐ πᾶσι γε ταῦτα ἡρέσκετο ἀντιπαρακελεύονται δὴτα αὐτῷ τὰ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἐνώσεως καὶ ἀγάπης φρονεῖν, φέρονται δὲ καὶ αἱ τοῦτων φωναὶ πληκτικώτερον καταπιτομένων τοῦ Βίκτορος, ἐν οἷς καὶ Εἰρηναῖος ἐκ προσώπου ὦν ἡγεῖτο κατὰ τὴν Γαλλίαν ἀδελφῶν ἐπιστήσας...». Ἐξ ἀφορμῆς δὲ τῆς περὶ τὴν νηστείαν ἀσυμφωνίας (διαφορᾶς ἔθους τῶν Ἑκκλησιῶν) ὁ Εἰρηναῖος λέγει χαρακτηριστικῶς «καὶ ἡ διαφωνία τῆς νηστείας τὴν ὁμόνοιαν τῆς πίστεως συνίστησιν», (πρβλ. ἐκτὸς τῆς ἀνωτέρω μελέτης καὶ Α. Σ. Ἀλιβιζάτου: Τὸ Αἴτιον τῶν περὶ τοῦ Πάσχα ἐρίδων, ἐν Ἀθήναις 1911 καὶ Δ. Σ. Μπαλάνου: Πατρολογία 1930 σ. 116). Ἡ ὁρχὴ αὕτη διευτυπώθη βραδύτερον ὑπὸ τῆς Λατινικῆς Θεολογίας ὡς ἐξῆς: «Quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est» (διὰ τὴν ἐνιαίαν παράδοσιν) καὶ «in necessariis unitas, in bubiis libertas, in omnibus caritas» τοῦτέστιν «ἐν τοῖς ἀναγκαίοις ἐνότης, ἐν τοῖς ἀμφιβαλλομένοις ἐλευθερία καὶ ἐπὶ πᾶσιν ἀγάπη» (διὰ τὴν ἐνότητα τῶν Ἑκκλησιῶν εἰς τὰ οὐσιώδη). Πρβλ. Π. Πολάκη ὁ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας κλπ. Κωνσταντινούπολις 1948.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΑ

Σελ. 18 στίχ.: 34

» » » 40

Προσθήκη (45)

ἀντί (45) γράφε (46).